

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Q. Septimii Florentis Tertvlliani Carthaginiensis
Presbyteri, Opera Qvæ Hactenus Reperiri Potvervnt
Omnia**

Tertullianus, Quintus Septimius Florens

Coloniæ Agrippinæ, Anno M. DC. XVII.

Aduersus Marcionem lib. III.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-71872](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-71872)

ARGVMENTVM LIBRI TERTII ADVERSVS MARCIONEM, PER IACOBUM PAMELIUM.

- A I. II. III. B IV. V. VI. VII. VIII. C IX. X. XI. XII. D

Emmanuel vocandus scribatur, quo nomine non est editus, quia sufficit, quod significacione non sono. Nobiscum Deo fuerit Christus. Neque etiam per virtutem Damasci, & spolia Samariae, & Regem Assyriorum (que Christo accommodat Isaias) bellatorem illum portendi, sed figurari Magos Orientales, Christum in infantia auro & thure munerantes. Nam & alibi (in Psalmis nempe & Apocalypsi Iohanni) figurare arma bellica Christo adscribit. Prosequitur deinceps, Christi nomen non competere Christo Marcionis, tum quod proprium sit vnus, & tamen etiam Creatoris Christus id nomen habuerit, tum quod vnique non potuerit, qui corpus non habuit, & proinde Christus, id est, vnus vocari nullo modo potuit. Multo minus nomen Iesu, quem Iudaei non expectant, & Christo Creatoris competit, eo quod nihil commune esse debeat Christo alterius Dei cum Christo creatoris. Porro ipsam pene verbum, eadem que supra Libro aduersus Iudeos scripturam adfert testimonia de contemptibilibus Christi passione habitu. Item & de exitu eius per passionem crucis, ex Pentateuchis. Item ex Psalmis & Prophetis. Postremo, probat Christum Creatoris vere Christum fuisse, quod ad illam conuerse sint omnes Nationes iuxta predictionem David, que tamen neque de illo, neque de filio eius Salomone possit intelligi. Etenim non Iudeorum modo, sed & nationum vocationem ad Christum Creatoris pluribus scripturis predictam esse. Quippe quum non alterius, sed eiusdem Dei predicatores Apostolos, & eadem cum Christo passuros, tam ipsos, quam omnia fideles, prophetatum sit. Verum enimvero, quia cum Iudaeis negabat Christum venisse Marcionem, ostendit exitum (sue exitum ipsorum, quem ei impetantem in Christum velaturi predicantur, iam completum esse. Quod vane fieret, si propter Christum Dei alterius id patenter, qui ab amulis illius, nempe potestatis creatoris, in crucem actus esset, neque enim potuit creator vlesci, nisi suum Christum. Denique a castione eius, quod Marcion dicebat restitutum in Iudaeam a Deo suo, remittens Ictorem ad LIBRVM IV. ADVERSVS MARCIONEM de situ Abrahae, & ad OPVS DE SPE FIDELIYM de dicta restitutione Iudaeae hic etiam prosequitur Millenariorum somnium, de quo Letitius inter Paradoxa auctoris. Ceterum libri huius nominatim Auctor meminit supra lib. i. cap. 19. Dabitur & IN CHRISTVM LIBER, de omni statu eius. Ex quo proinde loco, & verbis illis Auctoris verius libri initio iam hinc ordo de Christo, addidimus titulum, DE CHRISTO, maxime quum etiam supra lib. de Reformatione carnis, cap. 2. libri prioris aduersus Marcionem vocatur ad Actorem DE DEO VNICO, ET CHRISTO EIVS. Hunc post editiones duas Rhenani, priorem ex Paterniacensi, & Hirsaugiensi, posteriorem ex Gorziensi exemplaribus, iam deinceps castigauimus ex duobus Vaticanis ms. codicibus, & aliquot Dominici Latini coniecturis, locupletatum nouis Argumentis de de notacionibus.

TERTIUM OPERA

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI CARTHAGINIENSIS PRÆSBYTERI, ADVERSVS MARCIONEM LIBER TERTIVS, DE CHRISTO.

Cap. I. ECVNDVM I vestigia pristini operis, quod amissum reformare perseueramus, iam hinc ordo de Christo, licet ex abundanti, post decursam defensionem vnice diuinitatis. Satis etenim praedictum est, Christum non alterius Dei intelligendum, quam creatoris, quum determinatum est, alium Deum non credendum praeter creatorem, quem adeo Christus praedicaerit, & deinceps Apostoli non alterius Christum

annuntiauerint, quam eius Dei quem Christus praedicaerit, id est, creatoris, vt nulla mentio alterius Dei, atque ita nec alterius Christi agitata sit, ante scandalum Marcionis. Facillime hoc probatur a postulatibus Marcionis ecclesiarum recessu, & illicite carum & hereticarum ecclesiarum recessu, vbi postea pronuntianda regula intercessionem, vbi postea Sed & nunc congressio ista seorsum in Christum emanata eo vtique proficiet, vt du probamus creatoris sic quoque Deus Marcionis excludatur. Deceat veritatem

A totis viribus ut suis, non ut laborantem. Ceterum in
 praescriptionum compendiis vincit. Sed decretum est ut
 gestientem ubique aduersario occurrere, in tantum fu-
 renti, ut facilius praesumeret eum venisse Christum, qui
 nunquam sit annuntiatus, quam eum qui semper sit praedi-
 catus. [4 Hinc denique gradum confero, an debuerit
 tam subito venisse. Primo, quia & ipse Dei filius
 hoc enim ordinis fuerat, ut ante patrem filium profiteretur,
 quam patrem filium, & ante patrem de filio testaretur,
 quam filium de patre. Dehinc & qua missus praeter filii no-
 men. Proinde enim praecessisse debuerat mitrentis pa-
 trocinium in testimonium missi, quia nemo veniens ex
 alterius auctoritate, ipse ea sibi ex sua affirmatione de-
 fendit, sed ab ipsa defensione potius expectat. praecedente
 suggestu eius qui auctoritatem praestat. Ceterum nec fi-
 lius agnosceretur, quem nunquam pater nuncupavit, nec
 missus crederetur, quem nunquam mandator designavit,
 nuncupaturus pater, & designaturus mandator, si fuisset.
 Suspectum habebitur omne, quod exorbitat a re-
 gula, rerumque principalis gradus non sunt posterius
 agnosci patrem post filium, & mandatoris post manda-
 tum, & Deum post Christum. Nihil origine sua prius
 est in agnitione, quia nec in dispositione. Subito filius,
 & subito missus, & subito Christus. Atquin nihil putem
 a Deo subitum, quia nihil a Deo non dispositum. Si
 autem dispositum, cur & non praedicatum, ut probari
 posset & dispositum ex praedicatione, & diuinum ex dis-
 positione. Et utique tantum opus, quod scilicet huma-
 nae salutis parabat, vel eatenus subitum non fuisset qua
 per fidem profuturum. In quantum enim credi habebat
 ut prodesset, in tantum paratum desiderabat, ut credi
 posset, substructam fundamentis dispositionis & praedi-
 cationis, quo ordine fides informata, merito & homini
 indiceretur a Deo, & Deo exhiberetur ab homine, ex
 agnitione debens credere quia posset, quae scilicet cre-
 dere didicisset ex praedicatione. [6 Non fuit, inquis, or-
 do eiu[s]modi necessarius, quia statim se & filium, & mis-
 sum, & Dei Christum rebus ipsi esset probaturus per
 documenta virtutum. At ego negabo solam hanc illi
 speciem ad testimonium competisse, quam & ipse post
 modum 7 exau[dit]orauit. [8 Si quidem edicens multos
 venturos, & signa facturos, & virtutes magnas aditu-
 ros, auctorem etiam electorum, nec ideo tamen admit-
 tendos, temerariam signorum & virtutum fidem ostendit,
 ut etiam apud pseudochristos facillimam. Aut quale
 est, si inde se voluit probari, & intelligi, & recipi, ex vir-
 tibus dico, unde ceteros noluit aequare & ipsos tam subito
 venturos, quam a nullo auctore praedictos? Sed quia
 prior eis venit, & prior virtutum documenta signauit,
 idcirco 9 quasi locum in balneis, ita fidem occupavit,
 posteris quibusque praeiuit. Vide ne & in conditione
 posteriorum deprehendatur, posterior inuentus crea-
 tor, ante iam cognitio, & proinde virtutes ante operato
 & non aliter praefato, non esse aliis credendum, post eum
 scilicet. Igitur si priorem venisse, & priorem de posteris
 pronuntiasse, [10 hoc fidem cludet. praedamnatus erit
 & ipse iam ab eo quod posterior est agnitus, & solius
 erit auctoritas creatoris hoc in posteros constituendi,
 qui nullo posterior esse potuit. Iam nunc quum pro-
 baturus sim creatorem, easdem virtutes, quas solas ad
 fidem Christo tuo vendicas, [11 interdum per famulos
 suos retro addidisse interdum per Christum suum aednas
 destinasse: possim & ex hoc merito praescribere,
 tanto magis Christum non ex solis virtutibus creden-
 dum fuisse, quanto illum non alterius quam creatoris
 interpretari potuissent, ut respondentem virtutibus crea-
 toris, & aedis per famulos suos, & in Christum suum
 repromissis. Quamquam etsi alia documenta inueni-
 rentur in tuo Christo, noua scilicet, facilius crederemus
 etiam noua eiusdem esse cuius & vetera, quam eius
 tantummodo noua, egentia experimentis fidei victicis
 versutatis, ut sic quoque praedicatus venire debuerit, tam
 praedicationibus propriis exuentibus ei fidem, quam
 & virtutibus, praesertim aduersus Christum creatoris
 venturum, & signis & prophetis propriis munitum, ut

amulus Christi per omnes diuersitatum species reluce-
 ret. Sed quomodo a Deo nunquam praedico Christo
 eius praedicaretur? Hoc est ergo quod exigit, nec
 Deum, nec Christum tuum credi, quia & Deus igno-
 tus esse non debuit, & Christus agnosci per Deum de-
 buit. [12 Deditur, opinor, est imitari ordinem Dei no-
 stri, ut displicentis, ut cum maxime reuincendi. Nouus
 noue venire voluit, filius ante patris professionem, &
 missus ante mandatoris auctoritatem, ut & ipse fidem
 monstruosissimam induceret, qua ante crederetur
 Christum venisse, quam sciretur fuisse. Competit mihi
 etiam illud retractare, cur non post Christum venerit. Na-
 quum intueor dominum eius, tanto aequo patientissimum
 acerbissimi creatoris annuntiantis, interea in homines
 Christum suum, quacumque id ratione fecit, tam reue-
 lationem quam intercessionem suam differens, eadem ra-
 tione dico illum patientiam debuisse creatori, in Christo
 quoque suo dispositiones suas executuro, ut perfecta
 & expleta omni operatione amuli Dei & amuli Chri-
 sti, tunc & ipse proprias dispositiones superduceret.
 Ceterum penitentia tanta patientia fecit, quod non
 in finem rerum creatoris preueuerit. Vane sustinuit
 praedicari Christum eius, quem non sustinuit exhiberi.
 Aut sine causa intercidit temporis alieni decusum, aut
 sine causa tam diu non intercidit. Quid illum detinuit,
 quidve turbauit? Atquin in utrumque commisit, post
 creatorem quidem tam tarde reuelatus, ante Christum
 vero eius tam propere. Alterum vero iam dudum debu-
 erat traduxisse, alterum nondum. Ne illum quidem
 tam diu fauente sustinuisse istum vero adhuc quiescentem
 inquietasse, circa ambos excidens ab optimi Dei titulo,
 certe varius & incertus, tepidus scilicet in creatorem,
 & calidus in Christum, & vanus utrobique. Non magis
 enim compescuit creatorem, quam obstitit Christo.
 Manet & creator, qualis omnino est, venit & Christus,
 qualis & scribitur. Quid veniet post creatorem, quem
 emendare non valuit? Quid ante Christum eius reuelatus
 est, quem reuocare non potuerit? Aut si emendauit
 creatorem, post illum reuelatus, ut emendanda praede-
 derent, ergo & Christum eius quem emendaturus expecta-
 se debuerat, proinde & illius posterior emendator futurus,
 sicut creatoris. Aliud est, si & ipse post illum rur-
 sus adueniet, ut primo quidem aduentu processerit ad-
 uersus creatorem, legem & Prophetas destruens eius,
 secundo vero procedat aduersus Christum, regnum red-
 darguens eius. Tunc ergo conclusurus ordinem suum,
 [13 tunc si forte credendus est, aut si iam hinc perfecta res
 est, eius, vane ergo venturus est, nihil scilicet peracturus
 [14. His praesertim quasi de gradu primo adhuc & qua-
 si de longinquo. Sed & hinc iam ad certum & cominus
 dimicaturus, video aliquas etiam nunc lineas praeduen-
 das, ad quas erit dimicandum, ad scripturas scilicet crea-
 toris. Secundum eas enim probaturus, Christum creatoris
 fuisse, ut postea Christo suo adimpletas, necesse habeo
 ipsarum quoque [15 scripturarum formam, & (ut ita dixerim)
 naturam demandare, ne tunc in controuersiam deducatur,
 quum adhibentur ad causas, & sua & causa: tum
 defensione commixta, obrundant lektoris intentionem.
 Duas itaque causas Prophetici eloqui adlego agnoscen-
 das ab hinc aduersariis nostris, [16 Vna, qua futura inter-
 dum pro iam transactis enuntiantur. Nam & diuinitati
 competit, quacumque decreuerit, ut perfecta reputare,
 quia non sit apud illam differentia temporis, apud
 quam vniformem statum temporum dirigit aeternitas
 ipsa, & diuinationi propheticae magis familiare est, id
 quod prospiciat, dum prospicit, iam visum atque ita
 iam expunctum, id est, omni modo futurum demon-
 strare, sicut per Esaiam, *Dorsum meum posui in flagella,*
maxillas autem meas in palmas, faciem meam vero non auer-
ti a spu[rit]u animibus. Sicut enim Christus iam tunc in semetip-
sium secundum nos, siue Prophetes de semetipso
secundum Iudaeos pronuntiabat, nondum tamen factum
pro iam transacto sonabat [17 Alia species erit,
qua pleraque figurate portenduntur per anigmata, &
allegorias, & parabolas, aliter intelligenda quam scripta

E
 Cap. IV.
 F
 G
 Cap. V.
 H
 I/ai. 50.

A Hieremias, & quis cognoscei illum: quia &: *Nativitatem eius, inquit Elaias, quis enarrabit?* Sic & apud Zachariam in persona Iesu, immo & in ipsius nominis sacramento, verus summus sacerdos patris Christus Iesus, duplici habitu in duos aduentus deliniatur. Primo fordibus indutus, id est, carnis passibilis & mortalis indignitate, quam & diabolus aduersabat ei, auctor scilicet Iudae traditoris, ne dicam etiam post baptismum tentator. Dehinc despoliatus pristinas fordes, sicut & exornatus potere & mitra & cidari munda, id est, secundi aduentus gloria & honore. Si enim & duorum hicorum qui ieiunio offerbantur, faciam interpretationem, nonne & illi veritatem ordinem Christi figurant? Pares quidem atque conformiter propter eundem Dominum conspectum, quia non in alia venturus est forma, ut qui agnosci habeat a quibus & laesus est. Vnus quidem eorum circumdatus coccino, maledictus & conputatus, & conuulsus, & compunctus a populo extra ciuitatem abiiciebatur in perditionem, manifestis notatur insignibus Dominice passionis. Alter vero pro delictis oblatas, & sacerdotibus templi in pabulum datus, secundae representationis argumenta signabat, qua delictis omnibus expiatis sacerdotis & ipsi spiritualis, id est, Ecclesiae, Dominicae gratiae quasi veneratione quadam fruerentur, ieiunantibus ceteris & salute. Igitur quoniam primus aduentus & plurimum figuris obscuratus, & omni inhonestate prostratus canebatur, secundus vero & manifestus & Deo condignus dicitur quae facile & intelligere & credere poterunt, eum solum intuentes, id est, secundum, qui est in honore & gloria, non immerito decepti sunt circa obscuriorem, certe indigniorem, id est, primum. Atque ita in hodiernum negant venisse Christum suum, quia non in sublimitate venerit, dum ignorant etiam in humilitate fuisse venturum. [53] Definat nunc haereticus ad Iudaeum Aspis (quod aiunt) à vi uera mutari venenum: cuo matiam hinc proprii ingenii virus, phantasma vindicans Christum, nisi quod & ista sententia alios habebit auctores, sicut praecoquos & abortiuos quodammodo Marcionitas, quos Apollolus Ioannes Antichristos pronuntiauit, negantes Christum in carne venisse, & tamen non vltimius Dei ius constituerent, quia & de isto notati fuissent, sed quoniam sicut incredibile praesumpterant Deum carnem. Quo magis Antichristus Marcion sibi eam rapuit praesumptionem, apertior scilicet ad reuendam corporalem substantiam Christi, qui ipsum Deum eius nec auctorem carnis induxerat, nec resuscitatore, optimi videlicet, & in isto, diuersissimum a mendacis & fallaciis creatoris. Et ideo Christus eius ne mentiretur, ne falleret, & hoc modo creatoris forsitan deputaretur, non erat quod videbatur, & quod erat metiebatur, caro nec caro, homo nec homo: proinde Deus Christus, nec Deus, cur enim non etiam Dei phantasma portauerit? An credam ei de interiore substantia, qui sit de exterioribus frustratus? Quomodo verax habebit in occulto, tam fallax repertus in aperto? Quomodo autem in semetipso veritatem spiritus fallacia carnis confundens, negatam ab Apostolo, lucis, id est, veritatis, & fallaciae, id est, tenebrarum commisit communicationem? Iam nunc quum mendacium deprehenditur Christus, caro: sequitur ut & omnia quae per carnem Christi gesta sunt, mendacio gesta sint, congressus, contactus, conuictus, ipsa quoque virtutes. Si enim tangendo aliquem liberauit à vitio, vel tactus ab aliquo, quod corporaliter actum est, non potest vere actum eredi, sine corporis ipsius veritate. Nihil solidum ab inani, nihil plenum à vacuo perfici licuit. Putatiuus habitus, putatiuus actus: imaginarius operator, imaginariae operae. Sic nec passionis Christi eius fidem merebuntur. Nihil enim passus est, qui non vere est passus. Vere autem patii phantasma non potuit. Euersum est igitur totum Dei opus. Totum Christiani nominis & pondus & fructus, mors Christi negatur, quam sicut tam impressa Apostolus demandat, utique veram, summum eam fundamentum Euangelii constituens, & salutis nostrae & praedicationis lux: Tradidi enim, inquit, vobis in primis quod Chri-

stus mortuus sit pro peccatis nostris, & quod sepultus sit, sicut & quod resurrexerit tertia die. Porro si caro eius negatur, quomodo mors eius asseueratur, quae propria carnis est passio per mortem sicut deuerterentis in terram, de qua est sumpta secundum legem sui auctoris? Negata vero morte dum caro negatur, nec de resurrectione constabit. Eadem enim ratione non resurrexit, quia mortuus non est, non habendo substantiam scilicet carnis, cuius sicut & mors, ita & resurrectio est. Proinde resurrectione Christi infirmata, etiam nostra subuersa est. Nec ea enim valebit, propter quam Christus venit, si Christus non resurrexit. Nam sicut illi qui dicebant resurrectione mortuorum non esse, reuincuntur ab Apostolo ex resurrectione Christi: ita resurrectione Christi non consistens te, auferret & mortuorum resurrectione. Atque ita inanis est fides nostra, inanis est & praedicationis Apostolorum. Inueniuntur autem etiam falsi testes Dei, quod testimonium dixerint quasi resuscitauerit Christum, quem non resuscitauerit. Et sumus adhuc in delictis. Et qui in Christo dormierunt, perierunt sine resurrectione, sed phantasmate forsitan, sicut & Christus. [60] In ista quaestione qui putauerit opponendos esse nobis angelos creatoris, quasi & illi in phantasmate putatiui utique, carnis egerint apud Abraham & Loth, & tamen vere sint & congressi, & passii, & operati quod mandatum eis fuerat. Primo non admitteris ad eius Dei exempla quae destruis, nam & quanto meliorem & perfectionem Deum inducis, tanto non comperant illi eius exempla, quo nisi diuersus in totum, non erit omnino melior atque perfectior. Dehinc scito, nec illud concedi tibi, ut putatiua fuerit in angelis caro, sed vera & solida substantiae humanae. Si enim difficile non fuit illi, putatiuae carnis veros & sensus & actus exhibere, multo facilius habuit veris & sensibus & actibus veram dedisse substantiam carnis, vel qua proprius auctor & artifex eius. Tuus autem Deus eo quod carnem nullam omnino produxerit, merito fortasse phantasma eius intulerit, cuius non valuerat veritatem. Meus autem Deus, qui illa de limo sumptam, in hac reformauit qualitate, nondum ex semine coniugali, & tamen carnem, aequae potuit ex quacunque materia Angelis quoque astruxisse carnem, quae etiam mundum ex nihilo in tota ea talia corpora, & quidem verbo edificauit. Et utique si Deus tuus veram quandoque substantiam angelorum hominibus pollicetur: *E-runt, enim inquit, sicut angeli: cur non & Deus meus veram substantiam hominum angelis accommodarit.* Unde sumptam: Quia nec tu mihi respondebis unde illa apud te angelica sumatur, sufficit mihi hoc de finite, quod Deo congruit, veritatem scilicet eius rei, quam tribus testibus sensibus obiecit, visui, tactui, auditui. Difficilius Deo mentiri quam carnis veritatem unde deinde producere, licet non nata. Ceterum & alius haereticis definitibus carnem illam in angelis ex carne nasci debuisset, si vere fuisset humana, certa ratione respondemus, quia & humana vere fuerit, & innata. Humana vere propter Dei veritatem à mendacio & fallacia extranei: & quia non possent humanitus tractari ab hominibus, nisi in substantia humana. Innata autem, quia solus Christus in carnem ex carne nasci habebat, ut natiuitate nostram natiuitate sua reformaret: atque ita etiam mortem nostram morte sua dissolueret, resurgendo in carnem, in qua natus est, ut & mori posset. Ideoque & ipse cum angelis tunc apud Abraham, in veritate quidem carnis apparuit, sed nondum natae, quia nondum moriturus, sed & discens iam inter homines conuersari. Quo magis angeli neque ad moriendum pro nobis dispositi, breuē carnis comestum non debuerunt nascendo sumpsisse, quia nec moriendo deposituri eam fuerant, sed unde de sumptam, & quo quomodo omnino dimissa, mentis eam tamen non sunt. Si creator facit angelos spiritus, & apparitores suos igne flagrantem: tam vere spiritus quae & ignem, idem illos vere fecit & carnem. ut nunc recordemur, & haereticis renuntiamus eius esse promissum, & homines in angelos reformandi quandoque, qui angelos in homines formari aliquando. [69] Igitur non ad-

E
F
G
H
I

A creditur: infans vero bellator non æque. Non enim & hic signi ratio veratur. Sed signo natiuitatis noua acris-
 pto, exinde post signū alius ordo iam infans edicitur, mel & butyrum manducatur. Nec hoc utique in signū est, malitia non assentatur, & hoc enim infantia est, sed accepturi virtutem Damasci & spolia Samariæ aduersus regem Assyriorum. Serua modum ætatis, & quare sensum prædicationis: 91 immo redde Euangelio veritatis, quæ posterior detraxisti, & tam intelligitur Prophetia, quam renuntiatur expuncta. Maneat enim Orientalis illi Magi, in infantia Christum recentem auro & thure munerantes, & acceperit infans virtutem Damasci sine prælio & armis. Nam præter quod omnibus notum est, 92 Orientis virtutem, id est, vim & vires auro & odoribus pollere solitam, certe est creatoris virtutem ceterarum quoque gentium aurum constituere sicut per Zachariam dicit: *Et Indas pendet apud Hierusalem, & congregabit omnem valentiam populorum per circuitum aurum & argentum.* De illo autem tunc auri munere etiam David: *Et dabitur illi ex auro Arabia.* Et rursus. *Reges Arabum & Saba munera afferent illi* 93 Nam & Magos Reges habuit fere Oriens, 94 & Damascus Arabiæ retro deputabatur antequam transcrita esset in Syrophœnicen, ex distinctione Syriarum, cuius tunc virtutem Christus accepit, accipiendo insignia eius, aurum scilicet & odores. Spolia autem Samariæ, ipsos Magos: qui quum illum cognouissent, & muneribus honorarent, & genu posito adorassent quasi Deum & regem sub testimonio iudici & ducis stelle, spolia sunt facti Samariæ: id est, idololatriæ, credentes videlicet in Christum. Idololatriam enim Samariæ nomine notauit, vt ignominiose ob idololatriam, qua desicuerat tunc à Deo sub rege Hieroboam. Nec hoc enim nouum est creatori figurate vt translatione nominum, ex comparatione criminum. 95 Nam & *Ægyptus* Sodomorum, appellat *Ægyptus* Iudæorum & populum ipsum, populum Gomortæ vocat. Et idem alibi 96 *Pater*, inquit, *tus Amorrhæus, & mater tua Chitæa*: ob consimilem impietatem. Quos aliquando etiam suos filios dixerat, *Filios generavi & exaltavi*. 97 Sic & *Ægyptus* nonnunquam totus orbis intelligitur apud illum, superstitiosis & maledictionis elogio. 98 Sic & Babylon etiam apud Ioannem nostrum Romanæ vrbs figura est, proinde magna & regno superba & sanctorum Dei debellatice. 99 Hoc itaque vsu Magos quoque Samaritarum appellatione titulauit, despoliatos quæ habuerat cum Samaritis vt diximus, idololatriam. Aduersus regem autem Assyriorum, aduersus Herodem intellige, cui vtique aduerfarij sunt Magi, tunc non renunciano de Christo, quem intercipere quærebatur. [100] Adiuuabitur hæc nostra interpretatio, dum & alibi bellatorem existimans Christum, ob armorum quorundam vocabula & eiusmodi verba, ex reliquorum quoque sensum comparatione conuinceris: 101 *Accingere*, inquit David, *ensem super femur.* Sed quid supra legis de Christo: *Templesius decore præter filius hominum, esset, a est gratia in labiis tuis.* Rideo si quem ad bellum ense cingebat, ei de templesiuitate decoris, & labiorum gratia blandiebatur. Sic irem subiungens: *Et extendit, & prosperare, & regna, adicit Propter veritatem & lenitatem & iustitiam.* Quis enim ense operabitur, & non contraria potius lenitati & iustitiæ dolum & asperitatem & iniustitiam, propria scilicet negotia prætorum? Videamus ergo an alius sit ensis ille, cuius alius est actus. 102 Nam & Apostolus Ioannes in Apocalypsi ensem describit ex ore Dei prodeuntem bis acutum, præcutum, quem intelligi oportet sermonem diuinum, bis acutum duobus Testamentis, Legis & Euangelii, acutum sapientia, infestum diabolo, 103 armantem nos aduersus hostes spirituales nequitia & concupiscentiæ omnium, amputantem etiam à charissimis ob Dei nomen. Quod si Ioannem agnuit non vis, habes communem magistrum Paulum, præcipientem lumbos nostros veritate & lorica iustitiæ, & calciantem nos preparationem Euangelii pacis, non belli: assumere iubentem scutum fidei, in quo possumus omnia diaboli ignita tela extinguer,

& galeam salutaris, & gladium spiritus, quod est, inquit, *Dei sermo.* 104 Hanc & Dominus ipse macharam venit mittere in terram, non pacem. Si tuus Christus est, ergo & ipse bellator est: si bellator non est, macharam intentans allegoricam, licuit ergo & Christo creatoris in Psalmo sine bellicis rebus eniem sermonis Dei præcingi figurato, cui supradicta templesiuitas congruat, & gratia labiorum, quem tunc iam cingebatur super femur apud David, quandoque missurus in terram. Hoc est enim quod ait, *Et extendit, prosperare, & regna.* Extendens sermonem in omnem terram, ad vniuersarum gentium vocationem, prosperaturus successu fidei, qua est receptus, & regnans exinde qua mortem resurrectione deuicit. *Et ducet te*, inquit, *mirifice dexterarua.* Virtus scilicet gratiæ spiritualis, qua Christi agnitio deducitur. *Sagittarua acuta*, per volantia vbique præcepta, minantes traductionem cordis, compungentes & transigentes conscientiam quamque. *Populi sub te concident*, vtique adorantes. Sic bellipotens & armiger Christus creatoris sic & nunc accipiens spolia non solus Samariæ, vetus & omnium gentium. Agnosce & spolia figurata, cuius & arma allegorica didicisti. Figurata itaque & Domino eiusmodi loquente, & Apostolo scribente, non temere interpretationibus eius vtimur, quarum exempla etiã aduerfarij admittunt: atque ita in tantum Esaiæ erit Christus qui venit, in quantum non fuit bellator, quia non talis ab Esaiâ prædicatur. [105] De questione carnis, & per eam natiuitatis, & vnus interim nominis Emmanuelis huc vsque. De ceteris vero nominibus, & in primis Christi, quid pars diuersa respondeat: Si proinde commune est apud vos Christi nomen, quemadmodum & Dei, vt sicut vtique Dei filium Christum comperat dici, sic vtique patrem Dominum, certe ratio huic argumentationi refragabitur. Dei enim nomen quibus naturale diuinitatis, potest in omnes comunicari, quibus diuinitas vindicatur, sicut & idolis, dicente Apostolo, *Nam & sunt qui dicuntur Diis, sicut in celo, sicut in terra.* Christi vero nomen nõ ex natura venit, sed ex dispositione proprium eius ciberat, à quo dispositum inuenitur. Nec in communicationem alii Deo subiacet, maxime æmulo, & habenti suam dispositionem, cui & nomina priuata debent. Quale est enim quod diuersas dispositiones duorum commentari Deorum, societate nominum admittunt, in discordiam dispositionum? quando nulla magis probatio afflisteret duorum & æmuloz Deorum, quam si in dispositione eorum etiã diuersitas nominum inueniretur. 106 Nullus enim status differentiarum, non nisi proprietatibus appellationum couignatur. Quibus deficientibus si quando, nunc 107 Græca catachresis de alieno abutendo succurrit: apud Deum autem deficere (puto) nihil debet, nec de alieno instrui dispositiones eius. Quis hic Deus est, qui filio quoque suo nomina à creatore vendicat: non dico aliena, 108 sed vetera & vulgata, quæ vel sic non competere Deo nouo & incognito. Quo modo denique docet 109 nouam plagulam non assui veteri vestimento, nec vinum nouum veteribus vtibus credi, assutus ipse & indutus nominum senio? Quomodo abscedit Euangelii a lege, tota lege vestitus: in nomine scilicet Christi. Quis illum prohibuit aliud vocari: aliud prædicantem, aliunde venientem, cum propterea nec corporis susceperit veritatem, ne Christus creatoris crederetur? Vane autem noluit eum se videri, quem voluit vocari: quando etsi vere corporeus fuisset, magis Christus creatoris non videretur, si non vocaretur. At nunc substantiam respuit, cuius nomen etiam accepit, etiam substantiã probatur? ex nomine. 110 Si enim Christus vnus est, vngui vtique corporis passio est: qui corpus non habuit, vngui omnino non potuit. Qui vngui omnino nõ potuit, Christus vocari nullo modo potuit. Aliud est, si & nominis phatasma affectauit. Sed quomodo, inquit, irreperet in Iudæorum fidem, nisi per solenne apud eos & familiare nomen? Inconstantem aut subdolum Deum narras, aut diffidentia, aut malitiositatis consilium est, fallendo quid promouere, Multo liberius atque simpli-

E
 Matth. 10.
 Psal. 44.
 Matth. 10.
 Psal. 44.
F
 Cap. XV.
 Psal. 7.
 Matth. 1.
 16. & 27.
 1. Cor. 8.
G
 Thren. 4.
 Psal. 2.
 I. I. 43.
 Dan. 9.
 Matth. 9.
 Dan. 9.
 A. 2. 4.
 & 9.
H

A

Cap. XVI.
Mat. 1. &
Luc. 1.

cuis egerit Pseudopropheta, aduersus creatorem in sui Dei nomine venientes. Sed nec effectum consilii huius inuenio, quum facilius aut suum crediderint Christum aut planum potius aliquem, quam alterius Dei Christum, sicut Euangelium probabit. [111] Nunc si nomen Christi, vt sportulam furunculus, captauit, 112 cur etiam Iesus uoluit appellari, non tam expectabili apud Iudeos nomine? Nec enim si nos per Dei gratiam intellectum consecuti sacramentorum eius, hoc quoque nomen agnoscimus Christo destinatum, ideo & Iudeis quibus adempta est sapientia, nota erit res. Denique ad hodiernum, Christum sperant non Iesum, 113 & Heliam potius interpretantur Christum quam Iesum. Qui ergo & in eo nomine venit in quo Christus non prae sumebatur, poruit in eo solo nomine uenisse quod solum praesumebatur. Ceterum quum duo miscuit, sperat & insperatum, expugnat utrumque consilium eius. Siue enim ideo Christus, vt interim quasi creatoris irreperet, obrepit Iesum, quia non sperabatur Iesus in Christo creatoris, siue vt alterius haberetur, non fuit Christus, quia non alterius sperabatur Christum quam creatoris. Quid horum constare possit ignoro. Constabat autem utrumque in Christo creatoris, in quo inuenitur etiam eius Iesus. Quomodo inquis dicit & hic 114 cu partiariis erroris tui Iudeis. Quum successor Moysi destinaretur Aules filius Naue, transferretur certe de pristino nomine, & incipit vocari Iesus; Cerre, inquis. Hanc prius dicimus figuram futuri fuisse. 115 Nam quia Iesus Christus secundum populum, quod Iesus nos nati in seculi desertis, introduktus erat in terram promissionis melle & lacte manantem, id est, uitae aeternae possessionem, qua nihil dulcius idque non per Moysen, id est, non per legis disciplinam, sed per Iesum, id est, per Euangelii gratiam, proueniebat, circumcisi nobis petrina acie, id est, Christi praecipis (petra enim Christus.) ideo is uir, qui in huius sacramenti imagine parabatur, etiam nominis Domini inauguratus est figura, Iesus cognominatus. Hoc nomen ipse Christus suum iam tunc esse testatus est, quum ad Moysen loquebatur: 116 Quis enim loquebatur nisi spiritus creatoris, qui est Christus: Quum ergo mandato diceret populo, 117 Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam, qui te custodiat in via, & introducat in terram quam paraui tibi, intende illi & exaudi eum, ne in obaudire uisum: non enim calauit te, quoniam nomen meum super illum est. Angelum quidem cum dixit ob magnitudinem uirtutis quas erat aditurus, & ob officium Prophetae nuntiantis scilicet diuinam uoluntatem: Iesum autem ob nominis sui futuri sacramenti. Identidem nomen suum confirmauit, quod ipse ei indiderat, quia non angelum nec Aules, sed Iesum eum iusserat exinde uocitari. Ergo si utrumque nomen competit in Christum creatoris, tanto utrumque non competit in Christum non creatoris, sicut nec reliquus ordo. Facienda est denique iam hinc inter nos certa ista & iusta praescriptio, & utriusque parti necessaria, qua determinatum sit nihil omnino commune esse debere alterius Dei Christo, cum Christo creatoris. Nam & a uobis proinde diuersitas defendenda est, sicut a nobis repugnanda est: quia nec uos probare poteritis alterius Dei uenisse Christum, nisi cum longe alium demonstraueritis a Christo creatoris: nec nos eum creatoris uendicare, nisi talem eum ostenderimus, qualis constituitur a creatore. 118 De nominibus iam obdiximus. Mihi uendico Christum, mihi defendo Iesum. [119] Reliquum ordinem eius cum scripturis conferamus. Quodcumque illud corpusculum sit, quoniam habitum, & quoniam conspectum fuit, si inglorius, si ignobilis, si inhonorabilis, meus erit Christus; talis enim habitu & aspectu annuntiabatur. Adest rursus Elaias: Annuntiaui enim, inquit, coram ipso uelut puerulus, uelut adix in terra stitenti, & non est spes eius neque gloria; & uidimus eum, & non habebat speciem neque decorem, sed spes eius inhonorata, deficiens, citra omnes homines. Sicut & supra patris ad filium uox 120 Quomodo enim expandent multi super te sine gloria erit ab hominibus forma tua. Nam etiam tempore decore apud Dauid supra filios hominum, sed

B

Num. 13.

121 Ius 4.

122 Ius 5.

1 Cor. 10.

Exod. 32.

C

Nam. 1

D

Ca. XVII.

Isai. 53.

Isai. 52.

Psal. 44.

in allegorico illo statu gratia spiritalis: cum accingitur ensem sermonis, qui uere species & decor & gloria ipsius est: ceterum 121 habitu incorporali apud eundem Prophetam, uermis etiam & non homo, ignominia hominis & nullificamen populi. Neque interiore quillamento eius, eiuscemodi annuntias. Si enim plenitudo in illo spiritu constituit, 122 agnosco uirgam de radice Iesse, flos eius meus erit Christus, in quo requieuit secundum Elaiam spiritus sapientie & intellectus, spiritus consilii & uigoris, spiritus agnitionis & pietatis, spiritus timoris Dei, neque enim ulli hominum, diuinitas spiritalium documentorum competeat nisi in Christum, flori quidem ob gratiam spiritus adaequatum ex stirpe autem Iesse deputatum per Mariam inde censendum. Expofitolo autem de proposito, si das ei omnis humilitatis & patientiae & tranquillitatis intentionem, & ex his Elaias erit Christus, Homo in plaga, & sicut fere imbecillitatem: quasi tanquam ouis ad uictimam adductus est, & tanquam agnus ante condentem non aperuit os, Quis neque contendit neque clamauit, nec audis est foris uox eius: qui hauridinem contusam, id est, quassam Iudaeorum hanc non comminuit: qui linum ardens, id est, momentaneum ardorem gentium non extinxit, sed lucernam magis fecit ortu luminis sui. Non potest alius esse, quam qui praedicebat. Oportet actum eius ad scripturarum regulam regnolci, duplici, nisi fallor, operatione distinctum, praedicationis & uirtutis. Sed de utroque titulo sic disponam, ut quoniam 123 ipsum quoque Marcionis Euangelium dicitur placuit, de speciebus doctrinarum & signorum ille differamus quasi in rem presentem: hic autem generaliter expungamus ordinem ceptum, docentes praedicationem interim annuntiam Christum per Elaiam, 124 Quis enim, inquit, in uoluit Deum metui? exaudiat uocem filii eius. 125 Item medicamentum. Ipse enim, inquit, imbecillitates nostras abstulit, & languorem portauit. [126] De exitu plane uero diuersitatem tenentis inducere, negantes passionem crucis in Christum creatoris praedicationem, & argumentantes in super non esse credendum, ut in id genus mortis expofiteret creatoris suum, quod ipse maledixerat: Maledictus, inquit, uermis qui pependit in ligno. 127 Sed huius maledictionem sensum differo digna sola praedicatione crucis, de qua nunc maxime quaeritur, quia & alias ante cedentium probatio rationem. De figuris prius edocebo. Et utique uel maxime sacramentum istud figuratum praedicatione oportebat, quanto incredibile, tanto magis scandalofuturum, si nude praedicaretur: quantoque magnificentius, tanto magis obumbrandum, ut difficultas intellectus gratiam Dei quaereret. 128 Ita q; in primis haec qui ad patre in hostia deditur, lignum sibi ipse portaret, Christi exitum iam tunc denotabat, in uictimam concessit patre, & lignum passionis suae baiulantis. 129 Ioseph & ipse Christum figuratus, nec hoc loco (ne demeretur sum) quod persecutione a fratribus passus est, & uenditatus in Aegyptum ob Dei gratiam, sicut & Christus a Iudeis carnaliter fratribus uenditatus, a Iuda quum traditur. Nam & benedicitur in hac uerba, 130 Tantum decore eius, cornua uincornis cornua eius, in eis natione uentilabit pariter ad summum usque terre: non utique rhinoceros destinabatur uincornis, nec minoribus bicornis, sed Christus in illo significabatur, taurus ob utramque dispositionem, alis ferus ut iudex, alis mansuetus ut saluator, cuius cornua essent crucis extrema. Nam & in antenna naui, quae crucis pars est, extremitates cornua uocantur: uincornis autem media spiritus palus. 131 Hac denique uirtute crucis, & hoc more cornutus, uinuerfas gentes & nunc uentilat per fidem, auterens de terra in caelum, & tunc per iudicium uentilabit, dicitur de caelo in terram. Idem erit & alibi taurus apud eandem scripturam, quum Iacob in Simeonem & Leui exporigens benedictionem, in Scribas & Pharisaeos (ex illis enim deducitur census istorum) spirituales interpretatur: 132 Simeon & Leui perferant iniquitatem, ex sua haereli, qua scilicet Christum sunt persecuti. In concilio eorum ne uenerit anima mea, & in statum eorum

TERTIULI
OPERA

TERTULLIANI
OPERA

A certa erit ratio interpretationum nostrarum, ipso etiam exitu rerum probante, quas in Christum apparet predicatas: & tamen hoc erunt facta & fidelia Dauid, Hic Deus testimonium nationibus posuit, non Dauid: principem & imperantem nationibus, non Dauid, qui soli Israeli imperauit. Christum hodie inuocat Nationes que eum non sciebant, & populi ad Christum hodie confugiunt, quem retro ignorabant. Non potest futurum dici, quod uides fieri. ¹⁵⁶ Sic nec illam intentionem tuam potes sistere ad differentiam duorum Christorum, quasi Iudaicus quidem Christus populo soli ex dispersione redigendo destineretur a creatore, uelut uero omni humano generi liberando collatus sit a Deo optimo, qui potestremo priores inueniantur Christiani creatoris quam Marcionis, exinde uocatis omnibus populis in regno eius, ex quo Deus regnauit a ligno, ¹⁵⁷ nullo adhuc Cerdone, nedum Marcione. Sed & reuictus de Nationum uocatione, conuertere iam in profelytos. Quæris qui de Nationibus transeat ad creatorem, quando & & profelyti diuerse & proprie conditionis scorum à Propheta nomenclatur: ¹⁵⁸ Ecce, inquit, Esaias, profelyti per me accedent ad te: ostendens ipsos quoque profelytos per Christum accessuros ad Deum. ¹⁵⁹ Et Nationes, quod sumus nos, proinde suam habebant nominationem, sperantes in Christum, ¹⁶⁰ Et in nomine, inquit, eius, Nationes sperabunt. Profelyti autem quos in Nationum prædicatione substituis, non in Christi nomine sperare solent, sed in Moyse ordine, à quo instituto illorum est. Ceterum allectio Nationum à nouissimis diebus exorta est. Idem uerbis Esaias, ¹⁶¹ Et eris, inquit, in nouissimis diebus manifestus mons Domini, utique sublimitas Dei, & ædes Dei super summos montes, utique Christus catholicum Dei templum, in quo Deus colitur, constitutum super omnes eminentias virtutum & potestatum. Et ueniet ad eum inuise Nationes, & ibunt multi, & dicent: Venite ascendamus in montem Domini, & in ædem Dei Iacob, & annuntiabit nobis uiam suam, & incedemus in ea. Ex Sion enim exiit lex, & sermo Domini ex Ierusalem. Hæc erit uia sua nouæ legis Euangelium, & noui sermonis in Christo iam non in Moyse. Et indicabit inter Nationes, de errore scilicet earum. Et reuincet populum amplum, in forum in primis Iudæorum & profelytorum. Et conuertent macheras suas in aratra, & ¹⁶² sternas in falces, id est, animorum nocentium & linguarum infestiarum, & omnium malitie atque blasphemie ingenia, conuertent in studia modestiæ & pacis. Et non accipiet gens super gentem macheram, utique discordia, & non discent amplius bellare, id est, inimicitias perficere, ¹⁶³ ut & hic dicas Christum non bellipotentem, sed paciferum repromissum. Hæc autem prophæta nega, quum coram uidentur, aut adimpleta quum leguntur. Aut si non negas uerumque, in eo erunt adimpleta, in quæ sunt prophætata. Inspice enim adhuc etiam ipsum introgressum, atque decursum uocationis in Nationes à nouissimis diebus ad eum ad Deum creatorem, non in profelytos, quorum à primis magis diebus allectio est. Etenim fidem istam Apostoli induxerunt, ¹⁶⁴ Habes & Apostolorum opus prædicatum, ¹⁶⁵ Quam tempestiui pedes euangelizantium pacem, euangelizantium bona, non bellum nec malum. Respondit & Psalmus: In omnem terram exiit sonus eorum, ¹⁶⁶ & in terminis terre uoces eorum, circumferentium scilicet legem ex Sion profectam, & sermonem Domini ex Ierusalem, ut fieret quod scriptum est, ¹⁶⁷ Longe quique à insitiis meis, appropinquauerunt insitiis meis & ueritati. Quum huic negotio accingerentur Apostoli, ¹⁶⁸ renuntiauerunt presbyteris, & archontibus, & sacerdotibus Iudæorum. ¹⁶⁹ An non uel maxime, inquit, ut alterius Dei prædicatores? Atquin ipsius eiusdem, cuius scripturam eum maxime implebant. Diuertite diuertite, in clamat Esaias, excedite illinc, & immandum ne attrigeritis, blasphemiam scilicet in Christum. Excedite de medio eius, utique synagogæ, ¹⁷⁰ separamini qui Domini causam portatis. Iam enim, secundum supra scripta, tenuerunt Dominus brachio suo sanctum, id est, uirtute sua Christum coram nationibus, ut uiderint u-

niuerse Nationes & summa terra iactent, quæ etiam Deo. Sic & ab ipso Iudaismo diuertentes, quum legis obligamenta & onera, Euangelicam libertate mutarent, Psalmum exquebantur, *Disperantibus uincula eorum, & abiciamus à nobis iugum eorum.* Postea certe quum tumultuatis iugis, & populis mediatis sunt inania, *Aspirerunt reges terre, & principes congregati sunt in unum, aduersus Dominum & aduersus Christum eius.* Quæ dehinc passi sunt Apostoli: *Omne, inquit, iniquitatem persecutionum, ab hominibus scilicet creatoris, ut aduersariis eius quem prædicabant. Et qui creator, si aduersariis erat Christi, non modo prædicat hoc passuros Apostolos, uerum & exprobrat? Nam neque prædicaret alterius Dei ordinem, quem ignorabat, ut uulci, neque exprobrasset, quod ipse curasset.* ¹⁷¹ Videte quomodo perit iustus, neque qui quum excipit corde, & uiri iusti auferuntur, nec quisquam animaduertit. A persona enim iniustitie sublati est iustus, quis nisi Christus? ¹⁷² Venite, inquit, auferamus iustum, quia inuitus est nobis. Præmitens itaque & subiungens proinde passum etiam Christum, æque iustos eius eadem passuros, tam Apostolos, quam & deinceps omnes fideles prophetauit, ignotos illa nota scilicet de qua Ezechiel: *Dicit Dominus ad me, 173 Pertransi in medio porte mediam Ierusalem, & da signum Tau in frontibus uirorum.* ¹⁷⁴ Ipsa est enim littera Græcorum Tau, hostia autem T. species crucis, quam portendebat futuram in frontibus nostris à pud ueram & catholicam Ierusalem, in qua fratres Christi, filios scilicet Dei, gloriam patri Deo relatuos, Psalmus uiginti primus canit ex persona ipsius Christi ad patrem, *Enarabo nomen tuum fratribus meis, 175 in medio Ecclesie hymnum tibi dicam.* Quod enim in nomine & spiritu ipsius hodie fieri habebat, merito à se futurum prædicabat. Et paulo infra: *At laus mihi in Ecclesia magna.* ¹⁷⁶ Et in sexagesimo septimo in Ecclesia benedicite Dominum Deum, ¹⁷⁷ ut patet concurrere & Malachia: *Propheta: Non est uoluntas mea, dicit Dominus, & sacrificia uestra non accipiam, quoniam ab ortu solis usque in occasum nomen meum glorificatum est in Nationibus, & in omni loco sacrificium nomen meo offerat, & sacrificium mundum: Glorie scilicet relatio, & benedictio, & laus, & hymni. Quæ omnia quum in te quoque deprehendantur, & signaculum frontium, & Ecclesiarum sacramenta, & mundicia sacrificiorum, debes iam erumpere ut dicas, spiritu creatoris tuo Christo prophetaisse. [178 Nunc quia cum Iudæis negas uenisse Christum eorum, recognosce & exitum ipsorum, quem post Christum relaturum prædicabantur ob impietatem, qua eum & despexerunt & interemerunt. Primum enim ex die, qua secundum Esaias: ¹⁷⁹ Proiecit homo espernamenta sua aurea & argentea, quæ fecerunt ad adorandam, & uoluit, id est, ex quo genus hominum dilucida per Christum ueritate idola proiecit, uidean quod sequitur expunctum sit: ¹⁸⁰ Absultit enim Dominus sabaoth à Iudæa, & ab Ierusalem inter cetera, & prophetam, & septentem architectum, spiritum scilicet sanctum, qui ædificat Ecclesiam, templum scilicet & domum & ciuitatem Dei. Nam exinde apud illos destitit Dei gratia. ¹⁸¹ Et mandatum est nubibus, ne pluerent imbrem super vineam Serech, id est, celestibus beneficiis, ne prouenirent domus Israelis. Peccerat enim spinas, ex quibus Dominum coronauerat, & non iustitiam, sed clamorem quo in crucem eum extorserat. Et ita subtrahitis charismatum rotibus, ¹⁸² lex & propheta usque ad Ioannem. Dehinc quum eum perseuerantia furoris, & nomen Domini per ipsos blasphemaretur, sicut scriptum est: *Propter uos blasphematum nomen meum in nationibus.* (Ab illis enim cepit infamia) & tempus medium à Tibecio usque ad Vespasianum, non penitentiam intellexissent, ¹⁸³ facta est terra eorum deserta, ciuitates eorum exusta igni, regionem eorum sub ipsorum conspectu extraneis deuorant. derelicta est sita Sion, tanquam specula in uinea, uel in cucumerario casula, ex quo scilicet Israel Dominum non cognouit, ¹⁸⁴ quæ ueritas est: *Sicut dereliquit, & in indignationem pronocauit sanctum Israel.* Sic & machære conditionalis comminatio: *Si nolueritis nec audieritis me, machæra uos comedet, probabit Christi-**

E
F
G
H
I
K
L
M
N
O
P
Q
R
S
T
U
V
W
X
Y
Z

A
Iai. 8.
Iai. 10.
Iai. 11.
Iai. 12.
Iai. 13.
Iai. 14.
Iai. 15.
Iai. 16.
Iai. 17.
Iai. 18.
Iai. 19.
Iai. 20.
Iai. 21.
Iai. 22.
Iai. 23.
Iai. 24.
Iai. 25.
Iai. 26.
Iai. 27.
Iai. 28.
Iai. 29.
Iai. 30.
Iai. 31.
Iai. 32.
Iai. 33.
Iai. 34.
Iai. 35.
Iai. 36.
Iai. 37.
Iai. 38.
Iai. 39.
Iai. 40.
Iai. 41.
Iai. 42.
Iai. 43.
Iai. 44.
Iai. 45.
Iai. 46.
Iai. 47.
Iai. 48.
Iai. 49.
Iai. 50.
Iai. 51.
Iai. 52.
Iai. 53.
Iai. 54.
Iai. 55.
Iai. 56.
Iai. 57.
Iai. 58.
Iai. 59.
Iai. 60.
Iai. 61.
Iai. 62.
Iai. 63.
Iai. 64.
Iai. 65.
Iai. 66.
Iai. 67.
Iai. 68.
Iai. 69.
Iai. 70.
Iai. 71.
Iai. 72.
Iai. 73.
Iai. 74.
Iai. 75.
Iai. 76.
Iai. 77.
Iai. 78.
Iai. 79.
Iai. 80.
Iai. 81.
Iai. 82.
Iai. 83.
Iai. 84.
Iai. 85.
Iai. 86.
Iai. 87.
Iai. 88.
Iai. 89.
Iai. 90.
Iai. 91.
Iai. 92.
Iai. 93.
Iai. 94.
Iai. 95.
Iai. 96.
Iai. 97.
Iai. 98.
Iai. 99.
Iai. 100.

stum fuisse, quem non audiendo, perierunt: 184 Qui & in Psalmo quinquagesimo octavo dispersionem eis postulat a Patre: *Disperge eos in virtute tua. Qui & ruitus per Esaiam in exultationem eorum perorans: 185 Propter me hoc, inquit, facta sunt vobis, in anxietate dormietis. Satis vane si hac non propter eum passi sunt, qui propter se passuros pronuntiavit, sed propter CHRISTUM Dei alterius. Atquin Christum, inquam, alterius Deidicis, à creatoris virtutibus & potestatibus, vt ab æmulis in crucem actum. Sed ecce defensus ostenditur à creatore, 186 & dati sunt pessimi pro sepultura eius, qui scilicet subreptum eum asseuerauerant, & locupletes pro morte eius, qui scilicet & à Iuda traditionem redemerant, & à militibus falsum testimonium cadaveris subrepti. Igitur aut non propter illum acciderunt ista Iudæis, sed reuincens conspirante sensu scripturarum cum exitu rerum & ordine temporum: aut si propter illum acciderunt, non potuit creator vlcisci, nisi suum Christum remaneraturus potius Iudam, si aduersarium Domini sui peremissent.*

Certe si nondum venit Christus creatoris, propter quem hæc passuri prædicantur, quem venerit ergo, patientur. Et vbi tunc filia Sion derelinquenda, quæ nulla hodie est? 187 Vbi ciuitates exurenda, quæ iam in tumulis? Vbi dispersio gentis, quæ iam extorris: Redde statum Iudææ, quem Christus creatoris inueniat, & alium contende venisse. 188 Iam vero quale est, vt per cælum suum admiserit, quem in terra sua esse interempturus, honestiore & gloriose regni sui regione violata, ipsa aula sua & arce calcata? An hoc magis affectauit? Plane DEVS zelotes, tamen vicit. Erubescit qui victo Deo creditis. Quid sperabis ab eo qui se protegere non valuit? Aut enim per infirmitatem oppressus est à virtutibus & hominibus creatoris, aut per malitiositatem, vt tantum illis sceleris patientia infigeret.

189 Immo, inquit, spero ab illo (quod & ipsum faciat ad testimonium diuersitatis) regnum Dei æternæ & cælestis possessionis. Ceterum vester Christus pristinum statum Iudæis pollicetur, ex restitutione terræ, & post decursu vitæ, apud inferos in sinu Abraham refrigerium. Deum optimum, si reddit placatus, quod & abstulerat iratus. O Deum tuum qui & cædit & sanat, condit mala & facit pacem. O DEVM etiam ad inferos vsque misericordem. 190 Sed DEVS IN VABRAHÆ suo tempore, 191 De restitutione vero, Iudææ, quam & ipsi Iudæi, ita vt describitur, sperant, locorum & regionum nominibus inducti, quomodo allegorica interpretatio in CHRISTVM in Ecclesiam, & habitum & fructum eius spiritaliter comparat, & longum est perfectum, & in alio opere digestum, quod inscribimus DEVS PEFIDELIVM, & in præsentem vel eo otiosum, quia non de terrena, sed de cælesti promissione sit questio.

Nam & confitemur in terra nobis regna repositum, sed ante cælum, sed alio itatu, vt pote post resurrectionem in mille annos in ciuitate diuini operis Hierusalem cælo delata, quam & Apostolus matrem nostram sursum designat, & ἡ πόλις ἡ νῦν ἡμῶν nostram, id est, municipatum in cælis esse pronuntians, id est, municipium cælesti ciuitati eum deputat. 192 Hanc & Ezechiel nouit & Apostolus Ioannes vidit, & qui apud fidem nostram est nouæ Prophetie sermo restatur, vt etiam effigiem ciuitatis ante representationem eius conspectui futuram in signum prædicarit. 193 Denique proxime expunctum est Orientali expeditione. Constat enim, ethnici quoque testibus, in Iudæa per dies quadraginta matutinis momenti ciuitatem de cælo pependisse, omni maiorum habitu euanescente de profectu diei, & alias de proximo nullam. Hanc dicimus excipendis resurrectione sanctis, & resouendis omnium bonorum vtique spiritalium copia, in compensationem eorum

quæ in seculo vel desepimus vel amissimus à Deo prospectam. Siquidem & iustum & Deo dignum, illic quoque exultare famulos eius, vbi sunt & afflicti in nomine ipsius. Hæc ratio regni cælestis. Post cuius mille annos, intra quam ætatem concluditur sanctorum resurrectionis, pro meritis maturius vel tardius resurrectionem, tunc & mundi destructione & iudicii conflagratione commissa, demutati in atomo in angelicam substantiam, scilicet per illum incorruptelæ superindumentum transferentur in cæleste regnum, de quo nunc sic ideo retractatur, quia non prædicato apud creatorem, ac per hoc alterius Dei Christum probante, à quo primo & solo sit reuelatum.

Disce iam hinc illud & prædicatum à creatore, & sine prædicatione credendum apud creatorem. Quid tibi videtur, quom Abrabæ semen post primam promissionem, 194 quam in multitudinem arenæ reponitur, ad instar quoque stellarum destitatur, nonne & terrenæ & cælestis dispositionis auspicia sunt? Quom Isaac benedicens Iacob filium suum, *Dei, ait, tibi Deus de rore cæli, & de opimitate terra*, nonne virtusque indulgentiæ exempla sunt? Denique animaduertenda est hie etiam structura benedictionis ipsius. Nam circa Iacob, qui quidem posterioris & prælatioris populi figura est, id est, nostri: prima promissio cælestis est: *terris: secunda, terrene opimitatis. Nos enim primo ad cælestia inuicimur, quom à seculo auellimur, & ita postea inuenimur etiam terrena consecuturi. 195 Euangelium vestrum quoque habet: Querite primum regnum Dei, & hæc adiciuntur vobis. Ceterum ad Esau promittit benedictionem terrenam, & subiicit cælestem: De opimitate terrene (dicens) *erit inhabitatio tua, & a rore cæli. Iudæorum enim dispositio in Esau priorum natu, & posteriorum affectu filiorum à terrenis bonis imbuta per legem, postea ad cælestia per Euangelium credendo deducitur. 196 Quom vero Iacob somnia scalas obfirmatas in terra ad cælum, & angelos alios ascendentes, & alios descendentes, innoxium desuper Dominum temere si forte interpretabimur, scalis his iter ad cælum demonstrari, quo alii perueniant, vnde alii decendant, Domini constitutum esse iudicium.**

Cur autem vt euigilauit, & primum loci horrore concussus est, conuertitur ad interpretationem somnii: Quom enim dixisset, *quam terribilis est locus iste! Non est, inquit, aliud, sed ades Dei, & hæc porta cæli. CHRISTVM Dominum enim viderat, templum DEI, & portam eundem per quem aditur cælum. Et vtique portam cæli non nominasset, si cælum non aditur apud creatorem. Sed est & porta quæ recipit, & quæ perducit, sita iam à CHRISTO, de quo Amos: 197 *Qui adificat in cælum ascensum suum, vtique non sibi soli, sed & suis qui cum illo erunt, 198 Et circumdabis enim illos tibi, inquit, tanquam ornamentum sponsæ. Ita per illum ascensum ad cælestia regna tendentes miratur spiritus dicens: 199 Volant velut qui sunt milui. 200 *Ve nubes volant, & velut pulli columbarum ad me, scilicet simpliciter vt columba. Aferentur enim in nubibus obuiam Domino, secundum Apostolum (illo scilicet filio hominis veniente in nubibus, secundum Danielem) & ita (imper cum Domino erimus, cætenus dum & in terra & in cælo, qui ob virtusque promissionis ingratos, ipsa etiam elementa testatur. 201 *Andi cælum, & in aures percipe terra.****

Et ego quidem, etiam si nullam spei cælestis manum mihi toties scriptura porrigente, satis haberem huius quoque promissionis præiudicium, quod iam terrenam gratiam teneam, expectarem aliquid & de cælo, à Deo cæli, sicut & terra: ita crederem Christum sublimiora pollicentem, eius esse qui & humiliora promiserat, qui & experimenta maiorum de parulis fecerat, qui hoc inauditi si forte regni præconiū soli Christo reseruauerat, vt per famulos quidæ terrena gloria, cælestis vero per ipsum Deū annūtiaretur. At tu hinc quoque alium argumentaris Christum, quod regnum notum

E
Ibidem.
1. Cor. 15.
Matth. 22.
Gen. 13.
Gen. 15.
Gen. 27.
F
Ene. 21.
Gen. 27.
Gen. 28.
G
Amos. 9.
Iai. 49.
Iai. 31.
Iai. 60.
1. Thess. 4.
Dan. 7.
H
Iai. 1.

A annuntiet. Prius est, aliquid exemplum indulgentia proferas, ne merito dubitem de fide tantæ promissionis quam sperandum dicitis, immo ante omnia est, vt quem cælestia prædica reprobiter, aliquid cælum probes eius. At nunc vocas ad cœnam, nec domum ostendis: allegas regnum, nec regiam monstras. An quia Christus tuus cælestis regnum reprobiter, non habens cælum: quomodo & hominem præstitit, non habens carnem? O phantasma omne, o præstigia magna etiam promissionis!

ADNOTATIONES IACOBI PAMELII IN LIBRVM III. ADVERSUS MARCIONEM.

CAP. I.

B 1. Secundum vestigia pristini erroris, &c.] Caput hic inscriptum: Christum, non alterius Dei intelligendum, quam creatoris. Atqui fuisse amillum pristinum opus, fraude tunc fratris, dehinc Apostata, supra habet initio libri primi.
 2. post decuram defensionem vnice diuinitatis, &c.] Nemo libri duobus præcedentibus.
 3. illic scilicet pronuntiandam regule interuersionem, vbi posititas inuenitur, &c.] Istud tum late tractauit Auctor supra lib. de Præscript. aduers. bar. cap. 20. ac sequ. vti supra etiam adnotauimus lib. 1. aduers. Marc. cap. 1. num. 23. Ad quem locum haud dubie addit, quom hie subdit: Quod etiam primo libro intexui, sicuti ad prædictum librum de Præscriptionibus hic addidit illi verbis: Ceterum in præscriptionum compendii vincit, cui similes locos eodem libro adnotatos habet cap. 15. num. 98. Eodem pertinet, quod infra dicit cap. 3. Fidei victiciis veritatis.

CAP. II.

C 4. Hinc denique gradum conferto, &c.] Titulum huius capiti dedimus: Suspendium tibi, quod tam subito venerit Christus Marcionis, antequam Peter de eo restaretur. Atqui de Proverbio: gradum conferte, vide supra Prolegomena, quod placet magis, quam illud cuius cod. m. Vatic. gradum conferto. Ego autem profus ex vtroque Vaticano: hoc enim ordinis fuerat. Et est Terullianicum: præente figgeit eius.
 5. quem nunquam mandator desigauit, &c.] Mandator (inquit Rhenanus) est, qui aliquid agendum committit: Mandatarius, qui suscipit. Reperit autem mos iterum & tertio: Mandatorum, & rursus eum. Legimus deinde more Terulliano: Atqui, pro: Atqui Terullianica vero sunt: carceris, qua, & paratum (sicuti de hoc postremo etiam adnotauit Rhenanus) item: substructam.

CAP. III.

D 6. Non fuit (inquit) ordo eiusmodi necessarius, &c.] Inscriptionem huius scimus capiti: Quod solæ signorum virtutes Christum Dei filium non probauerint. Sunt autem verba Marcionis vsque ad illud: At ego nego, &c.
 7. exauctorauit.] Hoc est (inquit Rhenanus) auctoritate destituit, infirmavit, vox certe Terulliano frequentissima.
 8. Siquidem edicens multos venturos, &c.] Paraphrasticè citat illud Matth. 24. Multi venient Pseudochristi, &c. Illi autem temerariam signorum & virtutum fidem, vt etiam apud Pseudochristos facillimum, haud ab simile est illud supra lib. de Præscriptionibus aduers. heres. cap. 44. num. 289. Adiciant præterea multa de auctoritate cuiusque doctoris heretici, illos maxime doctrine sue fidem confirmasse, mortuos suscitasse, debiles reformasse, futura significasse, vti merito Apostoli crederentur, quasi nec hoc scriptum sit venturos multos, qui etiam virtutes maximas adederent. Sic etiam B. August. lib. 13. contra Faustum, ca. 5. Miracula non factis, quamquam si faceretis, caueremus, per instrumentum nos Dominum, & docerent: Exlugit multi, &c. & Traç. 14. in Ioannem: Pontius fecerit miraculum, & Donatus erauerit, & responderit Deus de caelo primo, aut fallunt, postremo, fac illos montes transferre, si caritatem non habent, nihil sunt, sed quomodo habent, qui diuiserunt veritatem? Atqui non propterea sensisse Authorem veritatem signorum & virtutum apud hereticos aliquando fuisse, aut futuram, patet cum infra lib. 5. aduers. Marc. cap. 16. vbi tractant illud 2. Thessal. 2. ait: Quæro, cur veniat in omni virtute, & signis, & ostentis mendaciam, tum aperius supra lib. de Anima, cap. 57. vbi ostendit animam Samuelis Prophetæ a pythionico spiritu non extractam, ex eo inter cetera, quod demon in Antichristo sit signa portens ostera a virtutibus, addens, eundem spiritum & in Pseudoprophete, & in Apostata facile mentiri. Quod ipsum etiam panlogismus istidem huius veribus confirmatur: Corpora denique videbantur Pharaoni & Ægyptiis Magiarum virgatum dracones, sed Moysei veritas mendacium deutorum, addens: mendacio posse Simonis hereticos

etiam Prophetarum animas ab inferis mouere, vbi vide & Adnotat. nostrum num. 636. 637. & 638. Haud dubie in hoc tantum E. ireneum lib. 1. cap. 8. & vbi supra lib. 2. cap. 37. quem etiam locum de scriptis Eusebii in Ecclesiastica historia Valenus 186. qui Terullianum aliter interpretantur.

9. quasi locum in balneis, &c. occupauit, &c.] De hoc proteritis vide supra Prolegomena.

10. hoc fidem cludet.] Vatic. m. cod. 1. legit: cludet: utramque non male cludere enim pro claudere verteribus vsuratum, Varro de re Rustica c. 3. Plinius lib. 37. Seneca Thebaïdos 1. & 177. quoque Cicero in lib. 2. de Natura Deorum.

11. interdum per famulos suos retro addidit, interdum per Christum suum adendas destinasse.] Priori parte addidit ad veritates per Moysen aditus, Exod. 7. & deinceps, posteriori ad illud Ihu. 61. Spiritus Domini super me, &c. sanare contitos corde, prædicare captiuis remissionem, & cæcis visum. Id enim de se Christum interpretatur Luc. 4.

CAP. IV.

12. Deditignat opinor est, &c.] Caput hoc inscriptum: De buille proinde Christum Marcionis, non ante, sed post Christum Creatoris venie. Sunt autem Terullianica voces: reuincendi, retractare, intercessionem pro obitu, temporis alieni decum mentro genere. Sicut autem legas cum excusis: & vni vobis que, sicuti cum 1. Vatic. m. cod. vauis in vtroque, perinde est.
 13. tunc si forte credendus est.] Si forte, pro forte, sicuti hie adnotauit Rhenanus, & alibi frequentissima.

CAP. V.

14. His præferim, &c.] Titulum huius capiti imposuimus: De duabus causis seu duplici intellectu eloqui Prophetici. Nos refer autem sine cum excusis legas: prædictum, sua simula, Vatic. m. cod. proloferim, & cominus, cum illis, aut cum hie comminatus. Atqui de Proverbiis formula: pruludere de grada primo, ad certum & comminus dimicare, ac aliquas lineas præcedere quæ erit dimicandum, vide supra Prolegomena.

15. scripturarum formam, & vt ita dixerim, naturam demandare.] Noe dixit: demandare, pro eo ac scideret: adlegare, ac ex scripturis petere. Id enim non ob cure significat, quom sui inueniuntur in controverfiam seductæ, quam adhibentur ad causas, & obstant lectoris intentionem, & deinceps: Duss itaque causas prophetici eloqui adlego agnoscendas.

16. Vnam, qua futura interdum pro iam tranfatis enuntiat, &c.] Quam varia sine huius exempla, in quibus Prophecia diuinatione id quod prospicit quasi iam visum atque expunctum (id est, etiam Rhenanus interpretet, adimpletum) pronuntiat, vni aduers. Ihu. 50. Auctor testimonium: Deum meum posui in Agella, &c. de quo vide supra lib. de Refurr. cap. 10. num. 11. Et autem adnotatum digna iam tum varia expositio eius loci, sine de Christo dicendum nos, id est, Eccelestia interpretationem, sine de Prophecia lib. secundum Iudæos, quippe qui interpretationibus talibus verba prophetarum deprauarunt. Legimus autem secundo loco: vni formam statum temporum, &c. 1. Vatic. m. cod.

17. Alta hec est, qui pleraque figurate portendunt.] Huius plura exempla reuocet Auctor, & quod dicitur: Ihu. 1. autem allegorizæ, & parabole, sicuti manifestum est, quam vt plurimum sit opus.

18. Nam & in ortes legimus diffusillatos dulcorem, &c.] Iste sic legas cum vulgaris, sine diffusillatos cum m. 1. Vatic. cod. vni refer, utrumque enim Colomella vsuratum est eodem significatu. Atqui quamquam reperitur istud tum vel. 3. tum Anos 9. adnotamus priorem locum ad marginem, vbi legitur: diffusillatos mores dulcorem, & colles fuerit lacte. Ad quod etiam respicit color Auctor, quom panolopi citat illud Exod. 3. ac 13. terram lacte & melle manantem.

19. Sapam de petris, aut defrutum de rupibus, &c.] Sapam (inquit Varræ de vit. pop. Rom. lib. 1. sicuti à Nonio citatur) appellatur, quod de melle ad mediam partem decoquant, defrutum, si est dactylis partibus ad tertiam redegerant deseruatiendo.

20. placentas & famias.] Latinius conicit legendum Plomias, ego malim Plomia: est enim Vespas. Ios. 13. quod transferrunt interpretes, buccellam intenciam, quam Christus Iuda tradidit, & quod alios, etiam iuri carnis intenciam buccellam significat. Videtur itaque eius generis liba exigua Auctor intelligere. Nihil tamem intenciam putauimus, quod etiam m. cod. 2. Vatic. legat Samitas, maxime quom apud Athen. lib. 14. Dipno opob. cap. 19. mentio facta centarum Samiarum que in deliciis erant, à Samo carum equos, quantum appareat, ita dicitur.

21. Aquilicem.] Aquilicem (inquit Rhen.) appellare videtur ad aquas allucendis, quem à legendis aquas aquilegem alii vocant. Aquilicem olim Tuici erant arte quadam & remediis pluuia dicitur, quom fruges nimia secitibus inueniuntur frutium perit erant, & quod aquas ad aquas colligebant. Plinius lib. 16. cap. 6. Tullim, inquit, sedat Bacchos, que est Tullisago dicitur. Duo eius genera: Symplicem vbi nascitur, iussit aquas credidit, & hoc habent signum aquilegem. Meminit Aquilicem, que scrutandorum aquarum ars est, Plinius 15. Sed videtur ter mibi posteriori istam differentiam non obseruasse, quando

TERTUL
OPERA

quando *Aur. Arcadius* Turcomul. Digess. de iure innumitatu, lib. 50. Aquiles etiam inter eos refert, quibus grauior conditio uocatum aliquam numerum tribuit, aquileges, ut arbitror, intelligens. *Sirachides*, inquit, carpentarii, caudularii, gladiatores, aquileces, faberri, cornuarii, arcuarii, &c. Apparet porro, hunc ad se planarum ac rerum ab solutissima cognitione praeditum fuisse Terullianum, ex hoc loco & aliis similibus.

21. Ponam flumina in regione sitientis, &c. Hae citat ex *Isaia*, partim cap. 41. partim 43. Nam illud: Ponam flumina in regione sitientis, reperitur cap. 43. ubi aduopos uerit: terram sitientem, pro eo quod *B. Cypr.* lib. 2. Testim. adu. Iud. c. 4. in inaquosam terram, ac *Latinus* interpretes LXX. in inaquolo, Et ipse Terull. lib. 4. cap. 15. in terra inaquola illud uero: & in solitudine (ubi eandem uocem aduopos uerit *B. Cypr.* Epist. 63. ad Caecil. locum inaquosum) cedum & buxum, (sic enim transpone hac uerba secundum additiones omnes) *Isai.* 41. Rursum quod sequitur: Benedicent, &c. *Isai.* 43.

22. Benedicent me bestiae agri, &c. Benedicent (inquit *Rhenanus*) eleganter interpretatur, sicutis omnia ab aliquibus, sive factum omnia ab aliquo referre. Atqui: Filias palstrum transiit *Auctor*, pro eo quod alii truchionem, quia uox egedulo uerbaque signifi- cant, quae canaticas, ostendit se agere de *Sirenibus* uel *virginibus*, quarum notissimum fabularum prius commentus est *Homerus* *Odyss.* non uero de auius illis, quoniam *Plinius* meminit lib. 10. cap. 47. quod confirmatur ex eo, quod uox *Habrus* & *dracones* significat, sicuti *B. Hieronymus*, transtulit, & *Fabulus*, quam adeo LXX. transtulerunt *Sirenes*, caequae (ubi aduopos *Auctor*) fabulosas.

24. haereticum Apollolus. Intelligit *Apostolum Paulum* per *Marcionem* aditum ac truncatum, qui tamen etiam interpretetur legem de bubus (sive bobus, ut legit alter *Vatic. ms. cod.*) terentibus, de quo loco uide supra lib. 2. aduersus *Marcionem*, cap. 17. nu. 109. ac de pecca potu subministrando comite *Christo*, 1. *Cor.* 10. infra lib. 5. aduersus *Marc.* cap. 7. sicuti etiam de duobus argumentis filiorum *Abraham*, *Gal.* 4. & similiter quod suggerit *Ephefios* cap. 5. de duobus futuris in uam carnem, id se in *Christum* & *Ecclesia* agnosceret. Atqui lego: docens proinde & *Galatas*, pro ad *Galatas*, ex 1. *Vatic. ms. codicis.*

CAP. VI.

25. Si satis constaret istis, &c. Caput hoc in scriptis: Quod *Christum* ignoratum illi tradidit, atque adeo etiam *Marcionis* eodem errore sociatus, per scripturas praenuntiatum sit. Est autem in hoc imitatus *B. Iulianum* *Martyrem* adu. *Thyphonem*, & *Auctorem* uicissim *B. Cyprianum* loco infra citato.

26. Iudaice litteraturae, &c. *Loqui Auctorem* recte adnotat *Rhenanus* de libro *ueteris* *Infirmis*, quos supra *Tom. 1. Apolog.* cap. 10. Iudaicum sacramentum inuencit. Alibi uerbo *Tom. 2. li. de Libel.* cap. 10. litterarum interpretatur litteratoriam et ueritatem, nec ab similitudine alibi lib. de *Anima*. Terullianicum uero est illud: recta dicitur. Atqui siue legas atque ita coacta est, ut uulgo legitur, siue: atque inde cum *Vat. ms. cod.* non refert.

27. Rhodia lex. Notat, inquit *Rhenanus*, *Marcionem*, quod nauclerus esset & *Barbarus*, aditidem ad legem *Rhodium* de iactu. Ea lex ad nauigantes, & nauarumque ipsam pertinet, subinde etiam uerum de nauis mercium damnum, in qua seruatur uerum & iustitiam, non ab inuogatione gratia *Marcioni*, qui nauicularium olim fuerat, sed hoc tantum gratia *Marcioni*. Illic probris de ea re non agit, sed hoc tantum gratia *Marcioni*, qui nauicularium olim fuerat, sicuti etiam in *Barbara* *Ponti* regione natus, non *Rhodium* legem (qua nauica quidem est, sed tamen *Romana*, ac de prudentissimis hominibus lata, uerum *Ponticam* ac *Barbaram* aliquam legem causis se scribit, errare *Iudeos* in *Christum* suum, non licere, Quomodo uero nauclerus dicitur, & quod *Ponticus* *Marcion*, supra uide initio lib. 1. num. 2. & *Recl* etiam adnotat *Rhenanus*: decepti, accipi pro deceptio. Atqui 1. *Vatic. ms. codicis* hic legit cauerit, pro cauerat, & mox: fuerat, pro fuerit, sed perinde est.

28. Porro quum & praedicatum sit, non agnituros eos *Christum*, ideoque etiam petempuros, &c. Non dubio quum reperire sit eiusmodi scripturas in *ueteri* *Testamento*, sed ad eos omnes respicit *Apostolus* 1. *Cor.* 2. ubi uerba: Ceterum si scissent, namquam dominum gloria crucifixum, de quibus latius infra *Auctor* lib. 5. adu. *Marc.* cap. 6. Supplementum autem ex *Vatic. 2. ms. cod.* utique & ignobiliter.

29. sed referuatis eis ad causam passionum, &c. *Nompe* ad caput sequens, ubi passionem *Christi* per aditum ostendit. Atqui sicuti paulo ante: praedicatum eodem & hic & alibi significat praedicatio- nes, pro praedicationibus accipit *Auctor*. Legat autem *Lecltor* sufficiet cum uulgata, uel sufficet cum 1. *Vatic. ms. cod.*

30. Auferram, inquit, sapientiam sapientium illorum, &c. Quum hic addat: illorum, & mox: eorum, patet additum fuisse huiusmodi apud 70. adu. quod bodie desideratur, & tamen lectum olim est, uerisimile quum sic legatur tam & *Chaldaica* *Paraphraste*, quam in *Hebraeo* contextu, & etiam priori loco, & *B. Iuliano* *Martyre* aduersus *Thyphonem*.

31. Et Aure audietis, &c. Omnino sic distinguendum, neque enim, Et, reperitur *Isai.* 6. Mirum est autem quomodo uertat: & oculis uidebitis, quum non modo apud *Isaiam*, sed & *Masth.* 13. & *Act.* 28. legatur ab omnibus, qui LXX. aditionem citant: & uidentes uidebitis, nec dissentit *Hebraea* & *Chaldaica* aditiones, neque

erian *B. Cypr.* Test. lib. 3. ca. 3. ubi locum hunc imitatur hoc titulus: Quod dominum neque cogniturum neque intellectum, neque receptum essent: nisi fortassis *Relexis* ad illud *Rom.* 11. ubi etiam ad hunc locum *Isai.* aduclit: Dedit illis *Deus* spiritum transpactionis, oculos ut non uideant, & aures ut non audiant, quamquam hoc ad se quentia referri possit.

32. nequando auribus audiant, & oculis uideant, &c. Elegancia gratia, ut magis correspondeat illi: auribus grauius audient, & oculos conuclerunt, uident istud transposuisse *Auctor*: pro eo quod alii omnes, locus mox citatus, & *Ioan.* 12. ipse quoque *Cyprianus*, nequando oculis uideant & auribus audiant. Transiit autem: coniciant, uocem *Gracae* eodem, pro eo quod alii omnes: intelligant, atque adeo accipit: conicere, pro cogitare seu mente reuolueri, iuxta significationem alteram uocis *Gracae*.

33. labiis oib gentes *Deum*, &c. Hic *Terullianum* differit *Auctor* legendo: diligentes *Deum*, pro eo quod *B. Augustinus*, ad *Leuiti* conuocet, & alii omnes: honorantes, etiam *B. Iren.* lib. 4. cap. 21. ac *Iulianus* *Martyr* ubi supra. Fortassis ideo, quia eo quod colitur & honoratus aliquem, diligimus, aut dilectionem simulamus, eadem significatione, qua *uocet*, & honore dignus, & ebarus transferri soli.

34. secundum *Amos* Prophetam, &c. Omnino legendum: *Amos*. Nam praeterquam quod *Amos* ab *Auctore* adscribitur hac *Propheta*. Qui solidat tonitruum, &c. supra 1. adu. *Herm.* cap. 32. non reperitur usquam simile quid apud *Iohelclem*, ne legitur secundum *LXX.* *Amos* 4. & eius titulo citatur etiam ab *Ambrosio* lib. 2. de *Spiritu* *santo*, c. 7. *B. Basilio* contra *Eunomium*, lib. 4. *Atban.* *L. de Fid.* *unit.* & *trinit.* ac *L. Contra* eos qui dicebant *Spiritum* *santum* esse creaturam, *Euseb.* *Demonst.* *Euang.* li. 4. cap. 22. *B. Augustinus* li. 18. de *Ciuitate* *Dei*, c. 2. & *Concilio* *Sardaniensi*, referente *Socrate* *hisl.* l. 2. c. 10. & *Didym.* *lib.* 11. de *Spiritu* *santo*. Qui etiam omnes cum *Auctore* legunt, & eodem modo interpretantur illud: adnuntiam in homines *Christum* suum, pro eo quod *B. Hieron.* uertit: eloquium. Quod congruissimè ex similitudine uocum *Hebraicarum*, quod ille legitur: *Melcho*, *LXX.* uero *Melicho*, adnotat *Leo de Castro* in *Commentariis* *Prophetarum*, qui *mox* *apud* *Reuten-* *diss.* *Dr. Lindanum* *Kurmanden* *Episcopum*.

35. In omnis spes *Iudeorum*, ne dum dicant gentium gentium, &c. *Aducler* uideatur tum ad illud *Hiero* 14. *Esperato* *uic* *Saluatoris*, sive *saluans*, uti habent *LXX.* & *illud* *Gen.* 29. Ipse erit expectatio gentium, nam ipem non aliud esse quam expectationem boni, ipse *Cicero* definit lib. 4. *Tuclat* *quasi*, atque adeo pro expectatio ab *Auctore* hic accipitur. Atqui sine legas ex *Vat. 1. ms. cod.* reddefinabatur, sicut: destinabatur cum alii, non refert, uerum ex eodem supplementum: & prudentibus eorum (id est, *Phariseis*) eo quod illud: eorum supra legatur num. 30.

36. secundum quod & alibi, Et quis cretus, &c. Sic recens hunc locum distinximus, scripturam citatam *Isai.* 42. eodem modo interpretatur *B. Iulianus* *Martyr*, ubi supra *Hieron.* *Theodor.* ac *Procopius* in *Comment.*

37. Nos quidem certi, *Christum* semper in *Prophetis* locutum, &c. Quod *B. Augustinus* lib. 2. de *Trinit.* & adu. *Maxim.* *Arianum* asseruare non audeat, pro certo pronunciat *Auctor*, non modo locutum semper in *Prophetis* *Christum*, sed & *Dei* nomine & auditum & uisum, itaque non hic duntaxat, sed etiam supra *Tom. 1. lib. adu.* lib. cap. 9. num. 114. 115. ac 116. & infra *uulgius* lib. 5. adu. *Marc.* ubi *Epist.* 3. ad *Contra* *uicem*, ac lib. adu. *Praxeanum*. Verum de hoc eius *Paradoxa* *latus* inter *Prolegomena*.

38. Spiritum scilicet creatoris. De hoc etiam cum *Auctore*, tum aliorum quorundam ueterum, etiam *B. Cyprianus* *paradoxa* (quod habet etiam supra *Tom. 1. Apolog.* cap. 21. num. 314. & *Tom. 2. lib. de Orat.* cap. 1. num. 2. ac loco mox citato lib. adu. *Praxeanum*) uide nostra *Prolegomena* *Reperitur* etiam (secundo paulo post) & *Spiritus* (id est) *Christum* creatoris, & rursum: Non negans enim filium & spiritum & substantiam creatoris esse *Christus* eius.

39. Spiritus personae eius, *Christus* *Dominius*. Ita omnino legendum censio, pro: *Persona* (spiritus nostri *Christum* *Dominius*, Nam imprimis nimium uariet *Auctor* à *LXX.* *Thren.* 4. ubi legitur non modo iuxta *Gracos* & *Latinos* *codices* *Spiritus* *faciei* non ite, seu: uultus nostri, sive: ante faciem nostram, *Christus* *Dominius*, sed etiam isdem citatur uerbus in eandem sententiam à *B. Iren.* lib. 3. cap. 11. *B. Iulii* *Mart.* *Apolog.* 2. ad *Anton.* *Pinum*, & *Ruffino* in *Symbolum*, à quibus etiam haud multum differet *aditio* *Hebraea*, qua legit: *Spiritus* *oris* *nostris*, & *Chaldaea*: *Spiraculum* *Spiritus* *uitalis* *qui* *est* *in* *naribus* *nostris*. Deinde sic legit & etiam interpretatur eundem locum *Auctor* infra *lib.* aduersus *Praxeanum*: Nam & *scilicet* *quid* *dicit* *Spiritus* *personae* *eius* *Christus* *Dominius*. Ergo si *Christus* *personae* *patris* *Spiritus* *est*, merito *Spiritus*, eius *personae* *erat*, id est, *patris* *eius*, *faciem* *suam*, ex uirtute *scilicet* *pronunciavit*, *Pro* *quo* *etiam* *facit* *quod* *legit* *infra* *loco* *citato*, lib. 5. aduersus *Marc.* cap. 11. & supra quoque lib. 2. cap. 27. *Persona* *Dei* *Christus* *Dominius*. Atqui *personam* *pro* *uultu* *seu* *facie* *nece* *ssi* *pi* *ab* *Auctore*, tum ex his locis patet, tum quod infra eodem loco lib. 5. aduersus *Marc.* legat ex *Psalmis*: *Significatum* *est* *super* *nos* *lumen* *personae* *tuae* *Domine* *pro* *eo* *quod* *uulgata* *interpret*: *uultus* *tui*, *Ceterum* *differit* *in* *eo* *à* *LXX.* *quod* *legat*: *persona* *eius*, pro eo quod alij omnes noxt.

40. Dereliquistis *Domini*, &c. Tandem aliquando deprehendi istud haberi *Isaia* 1. iuxta *LXX.* pro eo quod ex *Hebraeo* uerit *B. Hieron.* *Dereliquerunt* *Domini*, & *blasphemauerunt* *sancum* *Israel*, idque ex *B. Cypr.* eum loco citato, ubi idem argumen.

A gumentum tractat, sum etiam alibi. Huc etiam adludens Tertullianus supra lib. adu. Iud. cap. 3. ac 23. legitur: & ad indignationem provocatis sanctum Iſtael, & similiter infra huius libri cap. 22. Sive autem legas: qui patrem non agnouerunt, cum Vatie. 1. m. cod. sive cum vulgata: agnouerunt, perinde est.

41. Id enim intelligi vel non intelligi capit, &c.] Sape (inquit Rhenanus) iam indicauimus vnum verbi capit apud hunc Auctorem. Similitum est illud libro proximo superiori, cap. 9. Capit etiam, inquit, imaginem spiritus dicere statum. Atqui quod pro: Christum auerſati, non hic modo, sed etiam alibi Vati. 1. m. cod. legitur: aduerſati, non displicet, ob similes nonnullas Auctoris phrasas, sed nolui contextu quicquam immutare, quod alter Vatie. m. legitur: auerſati.

42. planum in signis.] Recte ad marginem adnotauit Rhenanus. hoc est: impostorem. Simile est illud Tom. 1. Apolog. c. 21. vti magum affilarent de potestate, ubi vide Adnot. nostras n. 321. Eadem significatione Plinius lib. 35. c. 18. loquitur de Plano Regio, qui Ptolomao in delictis erat. Nam à Græca voce ἄπιστος in familiam Latinarum transiit ea vox, quam adeo etiam de impostoribus quibusdam interpretatur Enſtabius Homeri interpres in Odysſæa.

C A P. VII.

43. Dicitur nunc hæreticus ex abundantia cum ipſo licebit ludæo, &c.] Capit hinc inscriptionem delinimus: De duplici Christi aduentu à Prophetis demonstrato. Atqui iſdem verbis hic reperitur quæ supra lib. adu. Iud. c. 14. ex quo aliquot hic loci castigauimus, & hinc vbi vti ſiſſim.

44. rationem quoque errorum eius, à quo ducatur mutatus, &c.] Mutatus (inquit Rhen.) ad verumque Accusatum referretur. De Proverbio vero: cæcus à cæco in eandem deductus foculam, vide nostra Pr. legomena.

45. Duos dicitur Christi habitus, &c.] Meminit eiusdem rei non modo hic Auctor, sed etiam Apologet. cap. 21. n. 230. Supplemus autem: os suum ex m. cod. supra, quia & Græce & Latine ab omnibus legitur.

46. nec aspectu quidem honestus, &c.] Similiter etiam nec pro: ne Honeſtus (inquit Rhen.) pro pulcro, cui supra adnotauimus. Sic accipiendum quod infra sequitur: omni inhonestate proſtratus, id est: deformitatis.

47. Vt potius à patre, &c.] Hic nouam periodum distinxit, quod habetur alibi, nempe Iſai. 8. saltem iuxta sententiam LXX. quem locum recte interpretatur de Christo. Nam conſenti B. Petrus episc. 1. c. 2. quum dixit: Credentibus honor, non credentibus lapis offensionis & petraſcandali. Sicuti & ibi: Minoratus, &c. ac rurſum: Verum se pronuntians, &c. quia illud reperitur P. alm. 8. hoc vero P. alm. 21. Atqui nona voce: nullificamen ab Auctore transfertur, quod supra: abiectionem.

48. & aderat in conspectu eius, &c.] Adiecit: & ex lib. aduerſ. Iudæos, quia Græce legitur Daniel. 7. ubi pro eo quod Græce est duntaxat: ὁ ὄμιλος αὐτῶν ὤψον, tranſiit Auctor: & aderat in conspectu eius, & qui adſitebant, adduxerunt illum, non hic modo, sed etiam supra. Qui legiſſe etiam videtur duntaxat. ὁ αὐτῶν ὄμιλος ὀψὸν ἢ ὄψον ἢ ὄψον, quod uertit: potestatem regiam, quum ab alijs interſeratur etiam: ὄψον ἢ ὄψον.

49. Tempeliius, &c. decore, &c.] De uerbis Tertullianicis: Tempeliius, ac: tempeliiuitate, vide supra dictum lib. adu. Iud. cap. 9. num. 108. Legunt autem m. Vati. 2. benedixit te Deus in æternum, pro in æuum, sed quia hoc etiam paulo ante legitur, malimus retinere. Supplemus uero ſicuti supra: sub pedibus eius, &c.

50. Tunc & cognoscet eum, qui compugerunt eum, &c.] Supra: quem, sed perinde est: obſequium enim in hoc loco Zachar. 11. citando uariat Auctor, ſicuti non ſemel adnotauimus. Supplemus uero ſicuti supra: in humilitate conditionis humane conſtitutum, & tranſponimus: quia &: Natuitatem enim (inquit Iſaias) quis enarrabit: ac: immo & in ipſius nominis ſacramento, pro: ipſo.

51. & exornatus potere & mitra & cidari munda, &c.] Retenta eſt ab Auctore uox Græca ἱερωσύνη, quam Latinus LXX. interpret recte ueltem talarem tranſiit, quæ à talis, ſicuti uox illa ἱερωσύνη ducta eſt. Deinde adit explicationis cauſa: & mitra, quia neque Græce, neque Chaldaice, Hebraice, aut Latine aliud legitur quam: cidari munda. Sunt enim Synonyma mitra, cidaris, pro ſacerdotali capitis ornamento.

52. Si enim & duorum hircorum qui ieiunio offerbantur, &c.] Locum hunc deſumpſit haud dubie Auctor ex B. Iuſtino Martyre aduerſus Tryphonem. Sic enim ille: Et qui in ieiunio duo hirci pares accipi debebantur, quorum alter erat emiſſarius (ἄνομος) malorumque depulſor ſebat, alter autem in oblationem ſumebatur, duorum Chriſti aduentum deſignatio erant. Prioris quidem, quum eum uelut emiſſarium atque arumnas auertentem emiſerunt ſeniores ueluti & ſacerdotes, manus ei inferentes, & morte illum mulcantes. Poſterioris autem, quum in eodem Hieroſolymorum loco, ipſum agnoſcitis ignominia à uobis adſectum. Ac paulo poſt: Etenim, quod ibidem duorum hircorum, qui in ieiunio offerri ſunt iuſti, oblatio, non alibi quam in Ieruſalem fieri permiſſa eſt, ſcitu. Adde autem uterque: in ieiunio, ſignificare uidetur illam oblationem duorum hircorum fieri ſolere menſe ſeptimo decima die menſis, quo debebantur adſigere animas ſuas religione perpetua, cuius eodem capite ſi mentio: Nam adſigere animas interpretatur B. Hieronym. lib. 1. aduerſ. Iovinian. ieiunare. B. Cyrillus in Commentario ipſum

ſignificat, uocans feſtum illud Propitiationis, quod alij Expiationis, quod tertium erat præcipuarum ſolemniatum, ſicuti patet Leuitici 23. ad quas omnes Hieroſolymam profeciſſe tenebantur. Atqui ſupplemus ex ſpecifico lib. aduerſus Iudæos: a quibus & laſus eſt, & ſupplemus: Vnus quidem, pro: Alter autem, ac: conſpuratus, pro: conſpuſus. Porro mirum eſt, ex quo loco (nam Leuitici 6. non habetur) id dictum ſi illud ab Auctore: circumducitur coccino, maledictus, & conſpuratus, & conſpuſus & conuulſus a populo, niſi paraphraſis dicatur id potius ad Chriſti referre, quæ ad Hircum emiſſarium. De Vileratione denique, vide supra ca. vlt. i. aa. 1. ad. n. 16. ex quo loco ſupplemus: id eſt ſecundum, qui, ſiue: citi in honore & gloria.

C A P. VIII.

53. Definatur nunc hæreticus à ludæo, &c.] Inſcriptionem hinc capiti dedimus: Quod ſi Chriſtus in phantasmate, non in uera carne uenerit, etiam ueterem mortuum non eſſe, neque reſurrexiſſe pro peccatis noſtris. Eiuſdem argumenti eſt, quod reſurrexiſſe pro peccatis Chriſti, cap. 9. Ueterem mortuum & crucifixum eſſe Chriſtum, & proinde uere etiam natum. Atqui de Proverbio: Alpi à uiperâ mutatur uenenum, vide noſtra Prolegomena. Sive autem legas: mutare cum Vatie. 1. m. cod. ſus: mutari, cum alijs, non referat.

54. præcoquos & abortiuos.] Similiter uocatur Vitiæ supra Tom. 1. lib. de Pallio, c. 1. Romana præcoqua, niſi quæ hic adicitur accipitur. Perinde uero eſt, ſive cum Vati. 1. m. cod. legat: abortiuos, ſive cum reliquis abortiuos, nam quid differant abortus & abortus, ſupra alicubi eſt Nonio adnotauimus.

55. incredibile præſumpſerunt Deum carere, &c.] Auctori Rhenano. Græcam eſſe figuram, ac ſi diceret: Deum ſecundum carnem, ſed etiam conſtat ſenſus, ſi ſubintelligatur: Deum carere factum.

56. Si enim tangendo, &c.] Tangendo Chriſtus à uino liberat, Matth. 8. 9. 17. ac 20. tactus uero ab aliquo, Matth. 8. 14. Hoc itaque locos ad marginem adnotauimus.

57. tam impreſſe.] Hoc Aduerbio (inquit Rhenanus.) vſus eſt etiam supra, ut in libro de Carne Chriſti, cap. 12. Et ut imprefſerit dixerim. Eodem, cap. 10. Hoc quidem imprefſus, quod ſiquidum potius dicit, quam natum.

58. & quod reſurrexerit tertia die, &c.] Omnino ſe ſecum hæc caſtigauit ex Vatie. 2. m. cod. pro, reſurrexit, quod præcedat: mortuus ſit, ac: ſepultus ſit.

59. deuertentis in terram, &c.] Recte etiam hic accipitur Rhenanus: deuertere eadē ſignificatione qua alibi: deuerſari, ac: deuerſoria præ diuertere, ac diuerſari & diuerſoria. Atqui proſus legimus cum Latinioſi Chriſtus nō reſurrexit, pro: Chriſtus non ualuit, ut Vati. m. cod. item: Atque ita inanis eſt fides noſtra, inanis eſt & prædicatio Apoſtolorum, niſi multo quis tranſponere uerba, ſicuti & Apoſtolus 1. Corinth. 15. Inanis eſt prædicatio noſtra, inanis eſt fides noſtra.

C A P. IX.

60. In iſta quaſtione, qui pariteris, &c.] Titulum hinc capiti dedimus: Non ſuffragari Marcioni angelo Creatoris, qui Abraham & Loth apparuerunt, Gen. 18. ac 19. Sunt autem uerba Marcionis vſque ad illud (ubi proinde uocam periodum ſacrum) Pimo, &c. Atqui ſimiles loci ſunt supra I. de Carne Chriſti, c. 3. ac c. 11. de Reſurr. carn. c. 62.

61. ſed ueræ & ſolidæ ſubſtantie humane, &c.] De hoc max. repetit, & c. 11. iterum] uide Prolegomena noſtra inter Tertulliani paradoxa.

62. qui etiam mundum ex nihilo in tota talia corpora, &c.] Ita legitur ex utroque m. Vatie. cod. pro: & eo quod ſubſtantia: & quidem uerbo. Atqui quod mundum ex nihilo edificauerit Deus, supra late tractatur lib. adu. Hæretic. cap. 17. 1. ac 21. & alibi frequentius.

63. unde uide producere, &c.] Sic tum ex noſtra, tum ex D. Lactantii coniectura ſupplemus, ubi uide ſemel duntaxat legitur, & ſimiliter non multo poſt: unde uide ſumptam, maxime quum ſubſtantia: & quoquo modo omnino diſſimilis. Quærentes eſt, uerit accipiamus cum Rhenano, unde, pro: aliquid, aut pro: conditum, uerit interpretatur infra lib. 4. cap. 18. illud: qui neque uideſſe poterat.

64. Ceterum & alijs hæreticis, &c.] Agit de Apelle, qui ſuaſus indicatur supra lib. de Carne Chriſti cap. 6. non modo Chriſti, ſed & angelorum carnem ex ſtaribus factam aſſeruiſſe uidetur. Atqui ſupplemus ex Vatie. 2. ut natuitatem noſtram aſſeruitate ſua reformaret.

65. Ideoque & ipſe cum angelis, &c.] Hic in ueritate quidem carnis apparuit, &c.] Iſiſum habet etiam supra dicto cap. 6. lib. de Carne Chriſti, ſed ad paradoxa Auctoris tractatum ea uere diſtinctum inter Prolegomena. Supplemus uero iterum ex Vatie. 2. ſed & dicentis.

66. breuem carnis commeatum, &c.] Hoc eſt (inquit Rhenanus) facultatem breuis temporis agendi in carne. Similes phraſes habet alius Auctoris libris.

67. & appatitores ſuoſignem flagrantem.] Citat hoc ex P. 103. ſicuti alicubi supra ex Apoſtolo Hebr. 1. quando legit: Flammarum ignis, idque ſecundum ueterem P. ſalmarum Latinorum adnotauimus.

TERTULLIANUS
OPERA

A

90. quasi non virginem, sed iuenculam, concepturam & parituram scriptura continet. Suppletur est hic ex lib. adu. Iud. voc: scriptura. Et legitur de nobis merito creditur, pro: crederetur, ac alius ordo, pro: alibi. Atque iudaei de sumptu Auctoris ex B. Iustina Mart. adu. Tryphonem, & B. Irenaeo lib. 3. cap. 2. sicuti etiam ab Eusebio citatur li. 1. ca. 8. qui Theodotio Epheso & Aquila Pontico Iudaei profolyti haec saltem translationem adscribit. Post hoc vero omnes, pulere sic illos redarguit B. Hieronymus li. 1. adu. Iovin. Scio Iudaeos exponere solere, in Hebraeo, Halma, non virginem sonare, sed adolefcentulam, & revera proprie Bethula appellatur. Adolefcentula vero vel puerula non Halma dicitur, sed Naara. Quid est igitur quod significat Halma? Absconditam virginem, id est, non solum virginem, sed cum in matrem virginem, quia non omnis virgo abscondita est, nec ab hominibus fortuito separata conspectu. Denique & Rebecca in Genesi, ob nimiam castitatem, & Ecclesia typum, quem in sua virginitate signabat, Halma scribitur, non Bethula, sicuti manifestum esse poterit ex sermonibus pueri Abraham, quos loquitur in Mesopotamia (nempe Gen. 24.) In eo enim loco, in quo ait: Virgo quae egredietur, ut hauriat aquam, scriptura est: Halma, id est, virgo secreta, & nimis parentum diligentia custodita. Cuius similitudo reperitur etiam idem B. Hieron. Commentarijs in Ipsi. ca. 7. & Matth. 1. ac in traditionibus Hebraicis. Feu. ardentius vero noster in dictum locum B. Irenaei, addit & alium tertium locum scripturae, Exod. 2. ubi Maria soror Moysi Halma appellatur, ad quem Lectorem remitto, quo videat etiam nuncum Iudaeorum in simili translatione loci Caluinum, Oculampadium & Chalfalonem. Quos tamen etiam impugnavimus Origene in Ipsi. in. & adu. Celsum, & Euseb. li. 7. demonstr. Euseb. c. 2. ac Epiph. in Theodosianis, si Leonis Casro creditur, Comment. in Ipsi. ca. 7. ubi lasissime adu. Iudaeos, & Erasimum quoque ipsum eadem de re disputat.

B

91. Immo tede Evangelio veritatis, quae posterior detrahit, &c. Ad illud ad priora scriptura Evangelii B. Luc. 4. quae Marcion inde detrahit, sicuti patet infra sub initium li. 4. adu. Marc. aut potius ad integrum Evangelium secundum Mattheum, eo quod sequatur: Manceat enim Orientales, &c. per quos Prophetia nemp, quam hic tractat, Ipsi. 8. renuntiatur, id est, demonstratur expuncta, id est, contracta. Vbi lego sicuti supra, & secundum 2. Vatic. cod. Manceat enim praesentem, item: ceceperit infans, pro: accipit.

92. Orientis virtutem, id est, vim & vires, auro & odoribus polere solitam, &c. De hoc videtur Plinius in Naturali historia, quibus possumus loci Orientis, aurum reperitur, thur vero & myrrham alioque odores, nempe est maxime in Arabia nasci, vel ex ipsa Auctore supra Tom. 1. Apol. ca. 42. num. 54. Sciant, inquit, Sabaei, plures & carioris lias meras sepeliendis Christianis profugis, & aperitis c. 30. num. 42. grana thuris appellat Arabice arbotri lacrymas, ubi vide Anotat. nostras ex Plinio. Eodem pertinet illud li. de Cor. milit. c. 10. num. 108. Arabiae aliquid incendio. Atque ex Varr. in cod. ca. 1. signavimus: certe est creatoris, pro: creatori, & sicuti supra: Et Iudas petendat Ierusalem, sicuti hic: petendat apud Ierusalem, perinde est, nisi quod hoc magis consentiat editioni hodierna lxx.

C

93. Nam & magos Reges habuit fere Oriens, &c. Sic etiam hunc locum supplimus ex li. adu. Iud. Atque imprimis, quales Magi fuerint qui ad Christum venerant, nempe Astrologi, tradit Auctor supra li. de Idolol. 9. addens: scientiam, sed vique ad Evangelium permixtam. Atque quod etiam Reges fuerint, verisimile sit ex Pliny loco ibidem citato. 52. ubi dicit quod Magia in Oriente Regum Regibus imperat, cui ob dicit quod Magia in Oriente Regum constantur etiam adferunt cum Auctore sicuti à Melchioro Cantuarum loc. Theolog. li. 11. Auctor libri de bapt. Christi, inter Opera B. Cypriani, B. Athanasii, &c. ad Regem Antiochum, B. Hieron. in Psal. 71. B. Aug. lib. de Mirab. sacrae scripturae (quem ipse non dubito, nisi quod à quodam scolo mutatus sit contextu, qui erat secundum lxx. in ista translatione B. Hieronymi). Chryso. hom. 6. in Matth. Chry. Drachmarum in cap. 2. Matth. Claudiam Epigrammat. & alij recentiores plerique, quibus adiecit Reverendiss. Dominus Cornelius Janssenius Episcopus Gandavensis in Concord. Evan. Theophylactum in Commentario, addens, res illos fuisse, ex Leone primo sicuti in Sermonibus de Epiphania. Et etiam id ipsum confirmatur ex illa Psal. 71. supra & hic etiam citato ab Auctore: Reges Arabum & Saba dona, munera afferent illi, sicuti etiam hic lego, pro: offerent, quia Graece est: προσφέρω.

D

94. & Damascus Arabiae repto deputabatur, antequam transcripta esset in Syrophoenicem, &c. Ipsi, sicuti alia plerumque, ad verbum de sumptu ex B. Iustino Martyro aduersus Tryphonem: Ceterum, inquit, quod Damascus Arabiae terra fuerit & sit, quamvis nunc ei quae Syrophoenice dicitur, accesserit, nec vestrum aliqui infectari possunt. Quibus consentit ex parte Esaias Propheeta, quum c. 7. caput Arabiae Damascum vocat. Apud quem Iustinum non modo hi Magi appellatur: ab Arabia venientes, & Arabes, sicuti Arabici, sed & Rama in Arabia locus recensetur, cuius gratia dixerit Propheeta Hieremias ca. 5. reperitur Matth. 2. Vox in Rama audita est, quod in Rama, id est, dicitur Magus Arabibus audita sit. In quo etiam hic illi consentit Auctor, & aliter Beatus Gregorius & Anselmus in Commentario. Et pro hoc facit, quod paulo ante diximus, 92. de thure & myrrha, quod possumus in Arabia nasci, & quia nunc proximo ex Psal. 71. verba adduximus. Nec obstat, quod ex Oriente venisse legantur, quia Arabia Felix ex aduerso Ierusalem sita est, inter Orientem & Mivi item, atque adeo modo Orientalis, modo Me-

ridionalis dici potest, non secus atque Mesopotamia (ex qua alij Magos venisse scribunt, ut pote posteri Balaban) in Oriente collecta dicitur, quae tamen est inter Aquilonem & Orientem. Ceterum eadem dicitur sententiam Epiph. in Compend. cath. lib. 1. tradens Magos Magodia Arabicarum partium sibi domicilium constituerunt, qui in regione Isiae vaticinium, ubi Iovin. Chryso. virtutem Damasci & Ispolia Samaritae, id est, solia quae Abraham à Regibus Iudaeorum ex Damasco & Arabia recuperaverat: in hoc dicitur: ab Auctore dicitur: quod ad litteram Prophetarum interpretatur, quem alij Allegorice.

95. Nam & de Syria: Sodomorum, &c. Sicuti ipsi Ipsi. c. 1. sicuti solet citare illud Psal. 2. agnovimus: congregati sunt in vnum & Graecus malens eloqui, quod alii translatum: Principes, & Iustinum illi Ipsi. 3. translatum: venturum in iudicium Deum cum presbyteris & Archontibus populi: quo vide supra librum de Resurr. car. c. 10. & li. adu. Hermog. c. 19. ac utrobique Anotat. nostras, & Iustinum infra li. adu. Praxean.

96. Patet, inquit, tuus Amorthus, & mater tua Chetrea, &c. Ipsi etiam ex B. Iustino Martyro adu. Tryphonem de sumptu, ex quo, & Graecae editione lxx. Legimus: Chetrea, pro: Cethra, maxime quae Hebraicam Herb litteram in 2. mutare solent Graeci. Reperitur autem Ezechiel. 16. vers. 3. Accipitur autem iterum voce: Chetrea, ut patet, in malian partem.

97. Sic & Egyptus non nomen unquam, &c. Id quod li. adu. Iudaeos admittimus in 101. confirmat in eadem li. de Speltac. ca. 3. ubi verba: Quum Egyptus & Ethiopia communiatur, in omnem gentem peccaticem praedicat.

98. Sic & Babylon etiam apud Ioannem nostrum Romanae virtus figura est, &c. De hoc aliqui diximus supra li. adu. Iudaeos, 106. quibus adu. Orosium li. 7. c. 2. & Comm. Arcae Cf. in Ipsi. c. 17. qui dicitur: verbi, ubi significari scribitur veterem Romanam, quum adhibet idolorum immunitatis & abominatioibus detrahit, & sanguinem Martyrum effundere. Eodem addit adu. Ipsi. c. 17. ubi: magna, & regno superbia, & factorem Dei debellatorem. Atque hoc est quod B. Hieron. sub eadem li. 2. adu. Iovin. Romanam adloquitur: Quae scriptam in fronte blasphemiam Christi: conspiciat delesti. Calumniantur ergo, qui Babylonem Ecclesiam Romanam à Tertulliano & B. Hieronymo vocari scribunt, quod de vrb. Romana dicitur: loquuntur, qui etiam vrb. simpliciter facilius impnerent, ad marginem hic adnotaverunt: Roma: Babylonem, quod repungendum est nomen, maxime quum idem B. Hieron. Epiph. ad Marc. c. 1. ubi: Roma adhibet Babylonem nuncupat, tamen fastidat ut esse sanctam Ecclesiam, qui recte adnotavit Nicolaus Sanderus de glus li. 8. de vrb. Iubilis Monarchia, late hanc nomen tractat. Hieronymus hanc dicitur: Marcionem hanc, tamquam Babylonem istam, increpari ab Epiphano hanc, 42. confut. 13. ex quo adu. Iudaeos, haud dubio quod ludens ad eundem locum Apoclypsis.

99. Hoc itaque vrb. Magos quoque Samaritarum appellatorem titulat, &c. Eodem modo istud Ipsi interpretatur, non modo B. Iustinus, sed etiam B. Aug. serm. 4. de Theoplas. & Epiphoniam in Compend. cathol. sicuti, nec nullum dissentientem B. Chryso. hom. in Matth. & B. Ambros. li. 3. in c. 3. Luca. At quod signatur, Regem Aethiolorum Herodem intelligi, petendat Auctore & B. Iustino Martyri. Chryso. ad Iudaeos intelligi.

C A P. XIV.

100. Adiuabitur haec nostra interpretatio, &c. In scripturae hinc capiti dedimus: Quod etiam in Psalmis, Christo figurat: motum vocabula adaptentur. Atque etiam integrum hoc caput praereperit est li. adu. Iudaeos, c. 9. ex quo adeo etiam quidem hic investigavimus.

101. Accingere (inquit David) ensem, &c. Sic iterum legimus supra pro: c. De vocibus: tempellius, & tempellius, veterem illuc remittens Lectorem. 108. sicut supra c. 7. m. 49. Disputat etiam sicuti supra: Sic iterum subiungens: Et extendit & profertur. Et regna, adiecit: Propter veritatem & lenitatem, &c. deinde ipsa contraria potius lenitas & iustitia.

102. Nam & Ioannes Apollolus in Apoclypsis, &c. Eadem etiam hic locus aduersus eos, qui Ioannem Apollolum negant. Auctorem Apoclypsos, verum de hoc latius infra li. 4. ca. 1. ubi nomen Marcionem in eo errore fuisse tradit, quo fit ut ea graeci. Apoclypsis tans, dixerit: aquo Ioannem nostrum, ut patet quem Marcionem agnouerit.

103. amantem nos aduersus hostes spirituales nequitiae, &c. Ipsi raphae dicitur: sicuti: hostes spirituales, pro: quod alii spirituales, Epiph. 6. qui etiam propriis accedit ad vocem Graecam est: quod aduersus vertens: praecingentem, omnia vocem induentem: quae tamen Graecae est, transferens etiam: diaboli, pro: magis, ad eundem significatum quae libi: malum, pro: diaboli, pro: magis, ad eundem significatum quae est: tunc verum, quod ille etiam B. Hieronymus in Commentario dicit Epiph. 6. Atque, in ista praefatione auctoris, legimus ex Vatic. 2. praeparationem Etangelii, pro: praeparationem.

104. Hanc & Dominus ipse macherem, &c. Reiterare maluit vocem Graecam est: Epiph. 10. quum Latine transferens: gladium, canque etiam, sicutum reperit. Suppleo autem & lego ex leg. adu. Iudaeos: ensem sermonis Dei praecingit, ex quoque est. Vatic. cod. Iudaeos: ensem sermonis Dei praecingit, ex quoque est. Vatic. cod. Et deducit te, pro: deducit. Rursus, ocillo, iuxta quod antea dicitur.

TERTIUM
OPERA

A
B
C
D

legendum non. H.] pro voluntaria vbiq; accepta, minantes tradidit vniuersi cuiusq; cordis, compungentes & transfigentes (sicut etiam legimus in. 1. ac. pro transfigurantes) conscientiam quamque; pro eo quod corripit legebatur: penulanti vbiq; praecepta, & minas, & traditiones, &c.

C A P. XV.

107. De quaestione carnis, & quod eam natiuitatis, &c.] Titulum huic capiti dedimus: Per nomen Christi, Marcionis Christo non competat. Adhuc autem ad illud Marth. 1. Iesus qui vocatur Christus, ac 27. vbi dicitur Christus. Eodem pertinet illud Ioan. 1. ac 3. quia non sum ego Christus, quippe quibus verbis indicat B. Iohannes Baptista, peculiarem aliquem Christum venturum, & illud Andreæ, Ioan. 1. Inuenimus Messiam, quod est interpretatum Christum, cuius simile est Petri confessio: Tu es Christus, Marth. 16. & quae habentur Marth. 8. 14. 15. & Luca 2. 3. 4. 9. 22. ac 23. Item illud Samaritanæ, Ioan. 4. Messias venit qui dicitur Christus & similia verba, sequuntur repetita Ioan. 7. 9. 10. 11. 12. ac 20. & Act. 2. 9. 17. ac 18. maxime vero Act. 4. vbi de Iesu interpretatur illud Psal. 2. & dicitur Christus eius.

108. Nullus enim status differentiarum, &c.] Simile est illud Noni: Nomen est proprium vocabulorum singularium. Cuius similia nris habet infra lib. sequenti. Est autem vox Tertullianica: si quando, pro quatto, & particula illa, puro, paulopost interiecta.

109. Græca caracitres dealieno abutendo, &c.] Adhuc ad illud Quintilii. 8. de Tropis: vix æque, quam recte abufione dicitur, quæ non habentiu nomen, iuum, accommodat quod in proximo est.

110. sed vetera & vulgata.] Adhuc etiam ad nomen Christi Regibus omnibus adaptatum in veteri Testamento, tum ad peculiaria vetera & vulgata de ipso Christo testimonio, 1. Reg. 1. ac 2. Reg. 23. Psal. 2. 88. ac 131. Eccles. 47. 1. ac 45. iuxta 70. Threnor. 4. Dan. 9. & Abac. 3. Ex quibus illud Psal. 2. aduersus Christum eius, lib. de Resurr. carn. cap. 20. & rursum infra lib. 4. adu. Marc. c. 21. de Christo Iesu interpretatur Auctor, & rursum lib. adu. Praxean. & similiter illud 1. ac 45. Dicit Dominus meus Christo meo domino, supra lib. adu. Iud. cap. 7. Item, illud Threnor. 4. Spiritus persone eius, Christus dominus, supra lib. I. c. 6. & loca ibidem adnotatis. Denique illud Dan. 9. ad Christum dicit, iustissime prosequitur supra lib. adu. Iud. cap. 8.

111. notam plagulam non adfuit veteri vestimento, &c.] Ipsi dem verba transiit illud Marth. 9. supra Tom. 2. l. de Orac. c. 1. vbi, quod Christus probare non videtur, factum tamen ad Christum insinuat (quod mirum est) in Oratione Dominica. Quibus verbis vix adæque plagulam transiit, quod infra l. adu. Marc. ad iram mentum, & verbum dicitur modo: recondit, modo: credit, modo: committit, sicut vocem in dicitur, adfuit, paratior ostendit, & infra latus l. adu. Marc. c. 11. vbi illud ipsum Luca 5. pertrahit.

112. Si enim Christus vnctus est, &c.] Adhuc ad significacionem nominis, quod vnctus interpretatur, tum ad loca vniuersa veteri & noui Testamenti, vbi Messias Christus vocatur, quippe quod vnctum significat. Quo pertinet imprimis illud quod dicit supra l. adu. Iud. cap. 8. fratres Proprietarii Dan. 9. & vnctus est sanctus Sancto eum, id est, Christus, tum illud Luce Bapt. ca. 7. Vnde Christus dicitur a Christinare, & quod habet infra l. adu. Praxean. Sitamen nomen est Christus, & non appellatio potius, vnctus enim significatur, ac: Christus ab vnctionis sacramento. & si vnctus Christus est, pater vnctus est, & vnctus ab alio. Aut si a sanctifico proba. Sed non ita dicunt Ad Apolosolomum (semper c. 4.) in illa exclamacione ad Deum: conuenient enim vnctus in ista ciuitate aduersus sanctum filium tuum quem vnctus, &c. Sic & Petrus: (Act. 2.) Firmissime itaque cognoscit omnis domus Israel, quod & Dominum & Christum, id est, vnctum, fecerit eum Deus, hunc Iesum quem vos crucifixis, item quod adfuit: nomen Christus accidens esse quod ab vnctione conuenit. Quibus adiectis etiam illud Act. 10. vnctum vnxit eum Deus Spiritu sancto & virtute. De Messia autem nomine peculiari, Græce & Latina solam inuenire est loca illa duo supracitata initio huius capitis, Ioan. 1. & 4. alioqui, vbi vnctus 70. translulerunt Christum in veteri Testamento, Hebraice Messias, legitur. Atqui de plano, id est, impossibile, sup. vide Adu. in. 1. 1. c. 6. n. 42.

C A P. XVI.

113. Nunc si nomen Christi, &c.] Caput hoc inscripsimus: Quod etiam Iesu nomen, Christo Marcionis non competat. In quo rursum repetit fere eadem, quæ supra lib. adu. Iud. cap. 9. & imitatur B. Iustinum Martyrem adu. Tryphonem. De Proteriali vero formula: sponsum furtim captauit, vide nostra Prolegomena.

114. cur etiam Iesus voluit appellari, &c.] Adhuc ad illud Marth. ac Luca 1. Et voca bis nomen eius Iesum, addita etiam nominis interpretatione: Ipse enim saluum faciet populum suum a peccatis eorum. Hoc est enim quod dicit infra lib. adu. Praxean: Nomen Iesus proprium esse, quod ab angelo impositum est. Idque non semel, sed primum ad ipsam virginem Mariam, deinde & ad Ioseph. Sunt autem Tertullianica: expectabili, pro: sperato, &: ad hodiernum.

115. & Heliam potius interpretatur Christum, &c.] Iudæi in hunc errorem inducitur, per illud Malachiæ Prophetæ: Ecce ego

mittam vobis Heliam Prophetam, antequam veniat dies Domini in ignis. Verum de die iudicii illud, præterquam quod clara sint verba, intelligit Auctor supra lib. de Resurr. carn. c. 22. quum dicit: Nemo adhuc excepit Heliam. Immo & ipse Christus, Matth. 17. ac Marc. 9. Helias quidem, inquit, venturus est: quamquam & ipse venisse illum dicit in virtute Helias. Plura de hoc vide apud B. Iustinum Martyrem aduersus Tryphonem Iudæum, vbi Iustinus illum obiectionem refellit, & B. August. l. 20. de Ciuit. Dei, cap. 2. 9.

116. cum partiaris erroris tui Iudæi, &c.] Simile phrasin habes supra lib. de Resurr. carn. cap. 2. partiaris sententiæ illorum. Atqui de quo errore sententiam Iudæi cum Marcionis, patet supra c. 6. Quum igitur, inquit, hæretica dementia cum Christum venisse præsumeret, qui nunquam fuerat adnuntiatus, sequebatur; vt eum Christum nõdum venisse contenderet, qui semper fuit prædicatus: atque ita coacta est cum Iudæico errore locuti. Quæ ipsa, quamquam paulo obscurius iterum repetit cap. 7. & 8.

117. Nam quia Iesus Christus secundum populum, &c.] Patet explicite, imitatur etiam hic B. Iustinum Martyrem aduersus Tryphonem, in quo Iesus filius Naue figuratur Iesu Christi, adducens ad Ios. cap. 4. & 5. vbi illi introducti sunt legiones primum populum Israel in terram promissionis (sue reptomissionis, sicut supra legitur) melle & lacte manantem, deinde: circumcidit. Quod ipsum repetitur ab Auctore (vbi hunc locum citat) l. 4. adu. Marc. transiit illud Luca 4. Quid nobis & tibi est Iesu: vbi etiam repetitur Iesus nomen Dei esse in filio Naue. In quo illum imitatur B. August. lib. 16. contra Faustum, c. 18. 19. ac 20. & B. Hieron. l. adu. Iovin. ac Rufin. in Symbolum. Immo eadem fere ætate idipsum tradit Origenes in Exod. cap. 17. & hom. 1. in Iesum. Plura vide apud Leonem de Castro aduersus Iudæos modernos, in illud Ios. 7. Et vocabis nomen eius Emmanuel. Atqui supplemus & distinguisimus iuxta li. adu. Iudæos: sed per Iesum, id est, per Euangelii gratiam, pronenire habebat (en iterum phrasin Auctoris) circumcidit nobis petrina acie, id est, Christi præceptis (petra enim Christus) ideo is vit, qui in huius sacramenti imagine, &c. Sic enim ex m. 3. Vntic. cod. hic castigamus: pro imaginis. Porro eodem modo interpretantur dictam Iesu Naue historiam B. August. tum locis citatis, tum quod lib. 2. super Exodum.

118. Quis enim loquebatur nisi spiritus creatoris, &c.] De his loquendi formulis, quæ frequentes habet, vide nostra Prolegomena in Ter. Paradoxa Auctoris. Magis proprie habetur pro hoc supra, De filius.

119. Ecce ego mitto angelum meum, &c.] Etiam in interpretatione huius loci Exod. 23. primum de Iesu Naue, ac allegorici de Iesu Christo, imitatur Iustinus Marth. vbi supra. Legimus vero phrasin Tertullianicam in obadiæ iudicium, pro: in obediētis: seu potius singulari numero totum hoc comma legitimus, sicut supra: in obediētis, & exaudi eum, ne in obadiæ iudicium, maxime quum sic legat B. Iustinus Martyr. & aditiones omnes, Hebraica, Chaldaica, Græce, & Latina, & prout legendum: non enim calauit te, supra lib. adu. Iud. adnotauimus num. 116. Ex eodem castigauimus: Angelum quidem eum, pro: meum, item paulopost ex Var. 1. m. cod. sicut nec reliquis ordo. Est autem vox Tertullianica: repugnanda actiue, pro: impugnanda.

120. De nominibus iam obdiximus, &c.] Recte accipit hoc Rhenanus, pro: cuiusmodi, & hic, & supra ac infra scriptus.

C A P. XVII.

121. Reliquum ordinem eius cum scripturis conferamus, &c.] Inscriptionem huic capiti dedimus: Scripturis confirmati habitum Christi ignobilem. In eo autem hic aduersus Marcionem partiarium (vbi paulo ante dixi) erroris, repetit, quod supra aduersus Iudæos dicitur cap. 9. ex quo quadam hic castigauimus. Cuius similia etiam supra adduxit Auctor cap. 8. & proinde etiam lib. adu. Iudæos cap. ult. Quare legitimus paulopost, sicut ibi accingitur ensem, pro ensc.

122. Quemadmodum expauescent multi super te, &c.] Locum hunc tandem reperi Ios. 52. iuxta 1. x. seu potius secundum veteres Patres 53. qui illud incipit eo loco: Ecce intelligit, &c. Imitatur vero etiam in hoc B. Iustinum Martyrem Apolog. 2. quod locum illum de contumeliosus Christo factu in passione intelligat. Græce est: & ceteris: quod magis proprie vertitur ab aliis: obstupescant, quam ab Auctore: expauescent, & vnica vox est adducta, pro eo quod hic est: sine gloria erit.

123. habitum incorporabili, &c.] Sicut sic legas cum excussis, voce antiqua, & fortassis Tertullianica, siue: incorporali eum 1. m. Vnt. cod. perinde est. Nam supra lib. de Carne Christi, cap. 1. tradit Auctor: incorporale nihil esse, nisi quod non est. Quod quamquam ad Paradoxa eius pertinet, tamen ad intellectum facti huius loci, quum dicitur apud eundem Prophetam (semper Dan. Psal. 2.) habitum incorporabilis dici Christum, eo quod apud illum appellatur: vermis & non homo, ignominia hominis (hoc enim iterum addo, sicut supra c. 7. & lib. adu. Iud. cap. ult.) & nullificæ enim populi.

124. agnosce virgam de radice Iesse, &c.] Transiit eundem locum ad idem institutum supra Auctor lib. adu. numer. 119. & in super lib. de Carne Christi, cap. 12. Ex quorum priori loco castigauimus: censendum (semper Christum) pro: censendum. Vbi etiam vide Adnot. nostras numer. 119. de loco illo Ios. 52. Qui neque contendit neque clamauit, &c. Vnde etiam supplemus: non extinxit, sed lucernam magis fecit ortu luminis sui.

E
F
G
H

181. Et mandatum est nubibus ne pluerent, &c.] Nouam perio-

182. Lex & Prophetæ vique ad Ioannem, &c.] Istud Matth. 11.

183. facta est terra eorum deserta, &c.] Hac verba desumpta

184. Qui & in Psalmo quinquagesimo octauo, &c.] Rursus

185. Propter me hæc, inquit, facta sunt vobis, in anxietate dorm-

186. & dicitur postquam in cælis sita, &c.] Quasi aliquid agens

187. Vbi ciuitates exurenda, que iam in tumultis, &c.] Simile

188. Tam vero quale est, ut per eorum suum admiserit, &c.] Im-

189. Immo, inquit, spero ab illo, &c.] Inscrptionem hinc capiti

possemus certius adnotare, quibus locis scripturas, prophetas si ressi-

191. Denique proxime expunctum est Orientali expeditione,

192. Et Evangelium vestrum quoque habet, &c.] Adhuc rur-

193. Quum vero Iacob, &c.] Istud quod reperitur Gen. 28. patra-

194. Et ceteris dabis enim illos tibi, inquit, tanquam orna-

195. Volant velut qui sunt milui, &c.] Citat istud ex Isai. cap. 31.

196. Hic novam periodum fecimus, quod alibi reperitur, nempe Isai.

197. Audi cælum, & in aures percipe terra, &c.] Auctor quod

198. Audi cælum, & in aures percipe terra, &c.] Auctor quod

199. Audi cælum, & in aures percipe terra, &c.] Auctor quod

200. Audi cælum, & in aures percipe terra, &c.] Auctor quod

201. Audi cælum, & in aures percipe terra, &c.] Auctor quod

202. Audi cælum, & in aures percipe terra, &c.] Auctor quod

ARGVMENTVM LIBRI IV. ADVERSVS MAR- CIONEM, PER IACOBVM Pamelium.

SCRIPTVRVS Tertullianus aduersus opus Marcionis ex contrarietatum oppositionibus Anti-

Imprimis diuersitatem preceptorum & disciplinarum non negans, in vnum & eundem Deum competere demonstrat,

- A. ex eo quod ipse Deus creator per Prophetas suos aliam Legem nouam, Euangelij nempe, orturam praedixerit pro veteri, ac reftamentum aeternum pro temporalis.
- II. Deinde, non solum Luca Euangelium (quod Marcion adulteratum admittebat, nullo tamen adscripto titulo) sed etiam Ioannis & Matthaei Apostolorum, & Marci Apostolici viri, non minus ac Luca, auctoritatem habere praescribit.
- III. Neque vero obflare quod Apostolus Paulus ad Galatas Apostolos reprehendat, non enim de Euangelij deprauatione aut interpretatione, sed de conuersatione tantum fuisse denotatos, immo ipsa eorum Euangelij Digesta à Pseudoapostolo fuisse peruersa.
- IV. Atqui, dum disputatur de titulo Euangelij, quod Marcion suum, Auctor item suum, id est, Luca, adfirmat adulteratum, ei praescribit auctoritatem, quod antiquius reperitur, & illi vitiationem, quod posterius, maxime, quam Marcion aliquando Catholicis Ecclesiae crediderit, & postea in heresim descierit.
- V. Quippe, quum Luca Euangelium auctoritatem habeat ab Ecclesijs Apostolicis, apud quas quod sacrosanctum est, ab Apostolis traditum constat, & proinde etiam cetera Euangelia, Ioannis, Matthaei, & Marci, sed & Apocalypsis, ex ordine Episcoporum ad originem refero.
- B VI. Porro ad institutum veniens Auctor, nullam esse veteris & noui Testamenti diuersitatem, vel inde praescribit, quod Christus noster impleuerit Prophetas creaturis, & representauerit promissiones eius, ac Leges adiuuerit.
- VII. Quod ipsum, primum comprobatur ex capite quarto Lucae sub finem, de demonio expulso in Synagoga Capharnaum, eo quod tria Lucae prima capita, & initium quarti, tamquam sua sententia contrariae afflisset Marcionem.
- VIII. Ex eodem capite, partim ante, partim post dictam historiam (nam etiam hoc transposuerat Marcion) de doctrina Christi apud Nazareth in Synagoga, & alius demonis.
- IX. Item ex capite quinto Lucae, de vocatione Apostolorum, Simonis & filiorum Zebedae, ac leproso mundato.
- X. Ex eodem de Paralytico curato, & appellatione Filii hominis.
- XI. De Publicano adlecto à Domino, & de ieiunio, ac Christo sponso, & Parabola vini noui ac veteris, ex eodem capite.
- XII. Deinde ex capite vi, de discipulis colligentibus spicas, ac sanata manu, rida in Sabbato.
- XIII. Ex eodem, de assensu & oratione nocturna in monte, Apostolorum xii. numero, mutatione nominis Petri, ac conuentione generum ad Christum.
- C XIV. De beati tudinibus, seu sermone Domini in monte, ex eodem.
- XV. De variis maledictionibus, quibus Vae Pharisaeis imprecatus est, ex eodem.
- XVI. De praecepto dilectionis tam inimicorum quam proximis, ex eodem.
- XVII. De fenore interdico, aliisque Domini verbis pene ad finem vsque eiusdem capituli.
- XVIII. Ex capite etiam vii. Lucae, de fide Centurionis, resuscitato filio viduae, Ioanne Baptistae, & muliere peccatrice.
- XIX. Post haec ex capite viii. Lucae, de diuitibus mulieribus adherentibus Christo, de verbis Domini ad discipulos, & de matre a fratribus Christi.
- XX. De miraculis Christi, quibus ventis ac mari imperauit, leionem demonum eiecit, & fluxum sanguinis curauit in muliere, ex eodem.
- XXI. Ex ix. item capite Lucae, de discipulis ad praedicandum missis, pasto populo in solitudine, confessione Petri: Tu es Christus: & praedicta persecutione fidelium.
- D XXII. De ostensione Christi cum Moyse & Helia in secessu montis, ex eodem.
- XXIII. De verbis Domini ad Pharisaeos, dilectione paruulorum, & increpatione eius qui dixerat: Sequar te quocumque ieris, ex eodem.
- XXIV. Porro & ex capite x. Lucae, de adlectione LXX. discipulorum, & potestate illis data.
- XV. De oratione Domini ad Patrem, verbis ad discipulos, & responsio facto legi D. clori, ex eodem.
- XXVI. Exinde ex capite xi. Lucae, de Oratione Dominica, aliisque orandi formis & parabolis eo pertinentibus, de surdo demonio expulso, ac de exclamatione mulieris de turba.
- XXVII. De Pharisaeis signum petentibus, & aliis eorumdem increpationibus, ex eodem.
- XXVIII. Ex capite xij. Lucae, de verbis Domini varijs ad discipulos, &

parabola diuitis blandientis sibi de pronentiu agrorum suorum. De curan agenda anima de vita, & corpori de vestitu, succingendis lumbis, ac seruis beatis. & igne misso in terram, aliisque verbis Domini, ex eodem capite.

Rursus ex capite xij. Lucae, de curatione Sabbato facta, parabolis, aliisque verbis Domini.

Etiam ex capite Lucae xij. quales ad cenam vel praedictum vocandi sint, ac de cena ad quam vocauit multos.

Item ex capite xv. Lucae, de one & dragma perditu & inuentu.

Ex capite etiam xvi. Lucae, de duobus Dominis, Deo, & Mammona. ac dicto Domini: Lex & Prophetae vsq; ad Ioannem.

De diuortio prohibito, ac proinde coniugio approbato, & inferno ac sinu Abrahae, ex eodem.

Deinceps ex cap. xvij. Lucae, de verbis Domini diuersis, Leprosi decem curatis, & interrogacione Pharisaeorum de regno Dei.

Similiter ex cap. xviii. Lucae, de parabolis iudicis, ac Pharisaei & Publicani orantium in templo, verbis Domini ad adulescentem diuitem, & caeco curato.

Ex capite etiam xix. Lucae, de Zachaeo, & seruum parabolam quicquidum rationem fenerat pecunie diuiditur.

Tridem ex cap. xx. Lucae, de varijs verbis Domini ad Pharisaeos, Principes Sacerdotum, Sadducaeos, & Scribas.

Præterea & ex xx. Lucae capite, de uenturis in nomine Christi & signis ultimi finis, ac de doctrina Christi in templo & sanctu in monte elaeonem.

Item ex cap. xxij. Lucae, de die Pasche electo ad Passionem, predicatione ac predicatione Iuda, & de distributione corporis & sanguinis Christi.

De imprecatione illi facta, per quem traderetur filius hominis, ac osculo traditoris, & de responso Domini ad interrogacionem, an ipse esset Christus, ex eodem capite.

Ex capite quoque xxij. Lucae, de similitudine in domo Pilati, iudicio apud eundem Pilatum & Herodem, crucifigione, signis in morte, expiratione, & sepultura Domini.

Denique ex cap. xxv. Lucae, de mulieribus ad sepulcrum, cam odorum paratura, resurrectione post biduum, de apparitionibus Christi, qua mulieribus, discipulis, ac apostolis facta sunt, & de missione Apostolorum ad praedicandum vniuersis nationibus.

Ceterum libri huius quarti aduersus Marcionem mentionem facit Auctor, quoties Euangelij Marcionis meminit. Tale est illud supra libro de Carne Christi, cap. 7. vbi paucis tractata sunt Lucae 8. Quae mihi mater, & qui mihi fratres? Audiat igitur (inquit) & Apelles quid iam respondens: si tibi anobis MARCIONI, EO LIBELLO QVO EVANGELIVM IPSIVS PROVOCAVIMVS, adhaerendū dabit ad caput infra xix. Quo etiam adiecit libro 3. aduersus Marcionem, cap. 11. & ibidem etiam ad xxvi. cap. infra, quum dixit: Nam & mulier quaedam exclamauerat: Beatus uenter qui te portauit, & vbera qua hauristi, & Quomodo mater & fratres eius dicti sunt foris stare? Sed videbimus de his capitulis suo tempore. Item & ad cap. x. infra, addens. Certe quum & ipse se filium hominis praedicaret, natum scilicet probebatur. Nunc, vt haec omnia ad Euangelij distillat examinationem. In genere autem rursus hunc librum insinat eiusdem lib. 3. cap. 17. Sed de vtroque (inquit) titulo sic disponam, vt quoniam ipsum quoque Marcionis Euangelium discuti placuit, de speciebus doctrinarum & heterarum illuc differamus, quasi in rem praesentem. Quae & titulum huius libri auximus, addentes: DE ANTIHESIBVS EIVS EX EVANGELIO. Hunc porro à Mariano editum, ab eo solo castigatum ex Paternitatis, & Hispanigenis, deinde ex Gorziensi exemplaribus, primum cum Soboles deinde & Adnotacionibus, nos iterum ex duobus codicibus ms. Vaticanis, & coniecturis quibusdam Dn. Latinius, emendauimus, nouis Argumento & Adnotacionibus auctum.

TERTIUM
OPERA